

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка»

В. В. КИЗИЛОВА
ЕФЕКТИВНЕ ЧИТАННЯ
навчальний посібник

Полтава
2022

УДК 373.3.016:003-028.31(075.8)

Рецензенти:

доктор філол. наук, професор, професор кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки Яструбецька Г. І.

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» Бадер С. О.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка» (протокол № 9 від 29. 04. 2022 р.)

Кизилова В. В.

Ефективне читання : навч. посіб. для студ. закл. вищої освіти / В. В. Кизилова ; Держ. закл. «Луган. нац. у-т імені Тараса Шевченка», 2022. 120 с.

Навчальний посібник побудовано згідно з проблемно-модульною концепцією. Його зміст спрямовано на формування у здобувачів освіти навичок ефективного читання, читацької грамотності, ознайомлення з основними техніками й методиками ефективного читання, вироблення умінь швидко та якісно сприймати й опрацьовувати текстову інформацію, що є невід'ємним складником успішного навчання в закладах вищої освіти. Розрахований на здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
Програма курсу «Ефективне читання»	6
Тема 1. Вступ	11
Тема 2. Читацька грамотність як освітня мета	14
Тема 3. Текст як комунікативна одиниця	23
Тема 4. Цифрове читання й цифровий/електронний текст ...	28
Тема 5. Курс «Літературне читання» в системі початкової освіти, його роль у формуванні ефективного читача	34
Тема 6. Швидке читання	44
Тема 7. Правильне читання	51
Тема 8. Виразність як ознака ефективного читання	56
Тема 9. Усвідомлене читання художнього твору.....	66
Тема 10. Критичне читання	75
ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ	
ЗАНЯТЬ І ЗАВДАННЯ ДО НИХ.....	80
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА.....	107
МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА	108
КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО КУРСУ	109
ЛІТЕРАТУРА	111

ПЕРЕДМОВА

Освітні реформи, що наразі тривають в українському суспільстві, безпосередньо стосуються й системи вищої школи, яка забезпечує якість освітньої діяльності у цій сфері. Стандарти вищої освіти з підготовки бакалаврів, магістрів містять програмні компетентності та програмні результати навчання; у них сформульовано знання, уміння й навички, якими повинен володіти здобувач освіти після успішного завершення освітньої програми. З поміж них важливого значення набувають здатності навчатися й оволодівати сучасними знаннями; пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації; застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій й ін., що актуалізують проблему читацької грамотності здобувача освіти, його уміння сприймати значний масив текстової інформації з різних джерел, осмислювати й аналізувати її. Крім того, освітні цілі продовжують зміщувати акценти від виключно накопичення та запам'ятовування інформації до залучення ширшого контексту знань, розуміння й осмислення інформації з метою брати повноцінну участь у житті сучасного суспільства, яке ґрунтується на знанні і є основою для успіхів в різних галузях і напрямках освіти [80, с. 4]. Зазначене актуалізує потребу володіння високим рівнем читацького уміння, навичками ефективного читання, які передбачають пошук, відбір, тлумачення, інтегрування й оцінювання інформації з усього наявного масиву текстів.

Пропонований посібник укладений як основа для роботи над освітнім компонентом за вибором здобувача освіти «Ефективне читання» в Державному закладі «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка». Він спрямований на формування читацької грамотності,

ознайомлення з основними техніками й методиками ефективного читання, вироблення умінь швидко та якісно сприймати й опрацювати текстову інформацію, що є невід'ємним складником успішного навчання в закладах вищої освіти.

Читацька грамотність визначається як розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і розвитку читацького потенціалу, готовності до активної участі в житті суспільства [80]. Значна увага приділяється складникам ефективного читання (швидкому, виразному, правильному, критичному, аналітичному, усвідомленому читанню), що розглядаються в теоретичному й практичному аспекті. Зважаючи на той факт, що основи ефективного читання формуються в дітей початкової ланки навчання, цілком доречним вбачається аналіз програм з літературного читання з означеної проблеми, методичних аспектів оволодіння читацької грамотності в дитячому й дорослому віці.

Суттєве місце в посібнику відведено проблемі цифрового тексту, його характеристикам; навичкам, необхідним для успішного опрацювання текстів такого типу, а також умінням самостійно створювати різні моделі цифрових текстів.

Посібник містить тези лекцій, матеріал до практичних занять (план, вправи, завдання й запитання), завдання для самостійної роботи, модульної контрольної роботи, контрольні запитання до курсу, список основної літератури. Сумлінне опрацювання теоретичного матеріалу посібника, виконання контрольних-тренувальних і модульних робіт, завдань для самостійної роботи дасть змогу здобувачам освіти комплексно оволодіти матеріалом курсу, допоможе викладачеві реалізувати програмові вимоги до освітнього компоненту.

ПРОГРАМА КУРСУ «ЕФЕКТИВНЕ ЧИТАННЯ»

Мета: ознайомити студентів з основними складниками ефективного читання (швидке, правильне, виразне, критичне, аналітичне, усвідомлене тощо), системою технік і прийомів, що використовують для повного й глибокого засвоєння інформації, виробити уміння працювати з текстами різних стилів, сформуванати систему навичок ефективного читання.

Завдання:

- засвоєння змісту поняття «ефективне читання», його відмінності від традиційного читання;
- опанування студентами техніками запам'ятовування інформації, основними навичками роботи з текстом;
- знайомство з основними прийомами якісного, аналітичного, критичного, усвідомленого, швидкого, виразного читання;
- застосування теоретичних знань в галузі літературної освіти з метою ефективної роботи з текстом художнього твору (смісловий, ідейно-художній аналіз художнього твору, його виразне читання);
- пошук шляхів, методів і прийомів підвищення рівня читацької грамотності й формування читацької компетентності здобувачів освіти.

Курс розрахований на фахівців гуманітарних (педагогічних) спеціальностей.

У результаті вивчення курсу здобувачі освіти набувають *загальні й фахові компетентності*:

- Здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями.

- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації.
- Здатність спілкуватися державною мовою; володіти навичками нормативного літературного мовлення в різних сферах комунікації; вільно користуватися спеціальною термінологією.
- Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії.
- Здатність працювати в команді, здатність до співпраці, до групової та кооперативної діяльності.
- Здатність навчатися упродовж життя.
- Здатність до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій для розв'язання комунікативних задач.
- Здатність взаємодіяти з текстом; володіти навичками якісного, аналітичного, критичного, усвідомленого читання.
- Здатність швидко вловлювати ідеї текстів, запам'ятовувати головне.
- Здатність правильно інтерпретувати слова і фрази в тексті.
- Здатність володіти навичками техніки читання (правильність читання, темп, виразність, спосіб читання).

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі освіти повинні

знати:

- основні теоретичні поняття курсу;
- види читання (швидке, вдумливе, аналітичне, правильне, виразне, усвідомлене, критичне тощо), їх завдання;
- технології (способи) ефективного читання;

- стратегії запам'ятовування прочитаного;
- теоретичні основи техніки читання;
- методи і прийоми швидкого читання;
- основні правила засвоєння матеріалу;
- специфіку інтерпретації художніх творів;
- основні проблеми, що виникають при читанні тексту.

уміти:

- володіти навичками ефективного опрацювання текстів різних стилів; навичками швидкого, правильного, аналітичного, критичного, усвідомленого, виразного читання;
- використовувати ефективні стратегії запам'ятовування прочитаного;
- застосовувати новітні ефективні методи розвитку розумових і читацьких здібностей;
- володіти термінологічним та теоретичним апаратом для аналізу художніх творів;
- аналізувати художній текст, інтерпретувати його зміст, розпізнавати творчий задум автора.

ЗМІСТ КУРСУ

Тема 1. Ефективне читання як невід'ємний складник навчального процесу. Поняття *ефективне читання*. Відмінності ефективного читання від традиційного. Методи і принципи організації ефективного читання.

Тема 2. Читацька грамотність та ефективне читання. Читання як засіб розвитку розумових здібностей. Етапи читання. Техніки ефективного читання. Стратегії

запам'ятовування прочитаного. Методи розвитку читацьких здібностей.

Тема 3. Читацька грамотність як освітня мета. Зміни в характері читацької грамотності. Рамковий документ PISA 2018 (основні зміни). Процеси читання.

Тема 4. Текст як комунікативна одиниця. Загальне поняття про текст як одиницю мовлення. Ознаки тексту. Засоби зв'язку в тексті. Класифікація текстів. Модель тексту.

Тема 5. Цифрове читання й цифровий / електронний текст. Важливість уміння цифрового читання. Цифровий/електронний текст: функції, структура. Характеристика електронних текстів та їх класифікація.

Тема 6. Курс «Літературне читання» в системі початкової освіти, його роль у формуванні ефективного читача. Мета початкової освіти. Мовно-літературна освіта в програмах нової української школи. Вимоги до змісту літературної освіти й очікуваних результатів навчання у програмах Савченко О., Шияна Р.

Тема 7. Швидке читання. Психологічні й лінгвістичні основи розвитку швидкості читання. Темп читання і самостійна робота з книгою. Основні техніки швидкочитання. Вправи для розвитку темпу читання.

Тема 8. Правильне читання. Норми вимови як компонент правильності мовлення і правильності читання. Наголос. Синтаксичні й пунктуаційні норми в контексті правильного читання. Вправи й завдання на удосконалення навичок правильного читання.

Тема 9. Аналітичне читання. Аналітична робота над текстом як засіб навчання ефективного читання. Види аналітичної роботи над текстом. Труднощі в процесі читання та розуміння інформації, що міститься в тексті. Лексичне значення слова і словниковий запас. Робота над незнайомими словами в тексті. Лексично й фразеологічно неподільні одиниці та їх інтерпретація в тексті. Методика аналітичної роботи над текстом.

Тема 10. Критичне читання. Критичне читання як процес. Критичне читання і критичне мислення. Методика навчання критичного читання. Технології критичного читання.

Тема 11. Художній твір. Виразне читання художнього твору. Художній твір як явище мистецтва і як текст. Художній твір в контексті літературного розвитку й літературної освіти дитини. Виразне читання і сприйняття художнього твору. Компоненти виразного читання. Технічні показники виразного читання. Засоби логіко-емоційної виразності читання.

Тема 12. Усвідомлене читання художнього твору. Поняття *свідоме читання*. Показники свідомого читання. Тема, ідея, головна думка художнього твору. Творчий задум автора. Розуміння предметного (фактичного) змісту тексту. Підтекст художнього твору. Ставлення до прочитаного.

Тема 13. Ефективне читання й ефективний читач. Читання й самоосвіта. Практики ефективного читання. Мета читання. Вибір книг. Результативність читання.

ТЕМА 1. ВСТУП

1. *Поняття «ефективне читання», його відмінності від традиційного.*
2. *Ефективне читання й читацька грамотність.*
3. *Техніки ефективного читання.*

Читання – інтелектуальний процес із залученням сенсорних, психічних та мозкових функцій, спрямований на декодування, розуміння та інтерпретацію системи знаків (візуальних, тактильних, звукових тощо). Це процес вилучення інформації з будь-якої системи символів [32].

Ефективне читання – система технік і прийомів, яку використовують для повного та глибокого вивчення певної проблеми/питання. Ефективне читання спрямоване на якість, на отримання міцних знань про предмет, явище, факт тощо [67].

Ефективне читання:

- формулювання мети;
- володіння навичками швидкочитання;
- опанування техніками запам'ятовування інформації;
- уміння працювати з текстом:
 - відповідати на запитання до тексту,
 - складати план, тези, конспект, реферат,
 - переказувати текст [67].

Ефективний читач правильно розуміє зміст інформації за мінімальним обсягом тексту. Ефективний читач завжди усвідомлює мету читання та залежно від цього використовує різні прийоми роботи з текстом.

Проблеми при навчанні читання

1. Обмежені базові знання.
2. Маленький запас слів і значна залежність від словника, незнання багатозначності слів.
3. Читання слово в слово, що гальмує швидкість сприйняття інформації й заважає зрозуміти основну думку чи проблему тексту.
4. Фокусування надмірної уваги на формі за рахунок значення.
5. Заглиблення в деталі, внаслідок чого втрачається головна ідея тексту.

Практики ефективного читання

1. Ретельний відбір книг.
2. Ведення книжкового віш-листа.
3. Читання «з олівцем» (сприяє кращому запам'ятовуванню інформації, легкому відновленню знань).
4. Перечитування.
5. Ведення читацького щоденника.
6. Аналіз, зіставлення, осмислення прочитаного.
7. Розвиток навички читання (щодення читання) [67].

Читацька грамотність – це розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і розвитку читацького потенціалу, готовності до активної участі в житті суспільства [80].

У дослідженні PISA читацьку грамотність визначають як спільний результат *трьох взаємопов'язаних джерел впливу*: читача, тексту й завдання. Ці три виміри взаємодіють у широкому соціокультурному контексті, тобто в різноманітних ситуаціях, де виникає потреба в читанні.

Читач додає читанню так звані чинники читача, а саме: мотивацію, попередні знання й інші когнітивні вміння [80].

На читацьку діяльність *впливають* формат тексту, складність використаної мови, кількість текстів тощо. Читацька діяльність зазнає впливу *завдання*, тобто вимог, які мотивують зацікавленість читача текстом. Завданням визначені потенційний час читання, мета читання (наприклад, читання для задоволення, читання для поглибленого розуміння або поверхове читання для ознайомлення), складність цілей, яких потрібно досягти. Відповідно до своїх індивідуальних характеристик і сприйняття виміру тексту й виміру завдання читач активізує певні процеси з метою знайти інформацію, виділити її та вибудувати розуміння тексту, щоб виконати поставлені завдання.

Техніки ефективного читання

«Знімати вершки з тексту» («skimming») – швидко переглядати текст із метою зрозуміти його загальні ідеї і структуру. При такому читанні потрібно звернути увагу на окремі елементи – заголовки, виділення, дати, а після цього з'ясувати, з якою частиною тексту варто ознайомитися детальніше.

Сканувати текст – шукати в ньому специфічну інформацію — конкретне слово, визначення, дату. За такого читання спочатку швидко переглядають текст і, натрапляючи на потрібне, уважно перечитують цю частину тексту. Сканування нагадує прокручування стрічки новин чи стрічки в соцмережах.

Ці дві техніки спрямовані на заощадження часу і запобігання марного читання. Проте, окрім них, виділяють низку технік ефективного читання, які допомагають

ознайомитися з усім текстом, зробити висновки і якомога краще запам'ятати ідеї. Наприклад,

Критичне читання (оцінювання слабких й сильних ідей тексту).

Інтенсивне читання (підкреслення, нотатки, перечитування).

Техніка запитань (запитання до різних аспектів тексту – структури, змісту, стилю) [67].

Ефективні способи запам'ятовування прочитаного (за PISA):

- обговорення прочитаної інформації з іншими;
- виділення важливих частин тексту під час читання, написання нотаток або конспектів;
- узагальнення тексту своїми словами.

Отже, нові технології й велике інформаційне переважання вимагають постійного розвитку читацьких навичок, зокрема й через нові методи навчання. Ефективне читання – комплекс якостей (швидке читання, правильне читання, аналітичне читання, критичне читання, усвідомлене читання, виразне читання), що в цілому забезпечують успішне споживання інформації різної стильової оформленості з метою отримання необхідних знань [81].

ТЕМА 2 ЧИТАЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ОСВІТНЯ МЕТА

1. *Зміни в характері читацької грамотності.*
2. *Рамковий документ PISA 2018 (основні зміни).*
3. *Процеси читання.*

Читацька грамотність – розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і розвитку читацького потенціалу, готовності до активної участі в житті суспільства [81, с. 5].

Розуміння поняття грамотності в читанні змінюється на тлі змін у суспільстві і культурі. Навички читання, які вважалися потрібними для особистісного розвитку, успіхів у навчанні, участі в економічному і громадському житті 20 років тому, відрізняються від тих, які потрібні сьогодні.

Освітні цілі змінюють акценти від виключно накопичення та запам'ятовування інформації до залучення ширшого контексту знань: «і для техника, і для робітника секрет успіху полягає у вмінні донести, висловити та використати інформацію, потрібну для вирішення комплексних проблем, у вмінні пристосовуватися та впроваджувати відповідні зміни у відповідь на нові вимоги та нові обставини, у вмінні розпоряджатися та розширювати потенціал технологій для створення нового знання та розширення людського потенціалу і продуктивності» [81, с. 4].

Високий рівень читацького уміння є не лише основою для успіхів у інших галузях і напрямках освіти, але й передумовою для успішної участі у більшості сфер дорослого життя.

У 2018 році було прийнято документ PISA 2018 – **РАМКОВИЙ ДОКУМЕНТ ЩОДО РІВНЯ ГРАМОТНОСТІ ЧИТАННЯ** [80].

У ньому зазначається, що раніше першочерговий та основний інтерес щодо *рівня читання* учня *полягав у здатності розуміти, тлумачити та осмислювати конкретні*

тексти. Наразі читання має відображати широкий діапазон сучасніших навичок, пов'язаних з тими завданнями освіченості, які актуальні для XXI ст. Це зумовлює потребу подати ширше визначення поняття *читацького уміння*, яке включає як базові процеси читання, так і навички вищого рівня цифрового читання [80, с. 5].

Успіх у вмінні читати більше не розглядається як просто читацьке уміння й розуміння конкретного тексту. Незважаючи на те, що уміння розуміти та тлумачити великі уривки текстів, в тому числі художніх, залишається вкрай цінним, *критерієм успіху* також є і те, як читач вміє користуватися комплексними стратегіями опрацювання інформації, в тому числі *аналізувати, синтезувати, інтегрувати та тлумачити актуальну інформацію з різномірних текстових (чи інформаційних) джерел*. Успішні громадяни мають вміти використовувати інформацію з різних галузей, а також застосовувати технології ефективного пошуку, систематизації та відсіювання з величезного масиву інформації [80, с. 4].

Вихідний рамковий документ PISA з читання був розроблений для циклу PISA 2000 р. (з 1998 р. по 2001 р.) шляхом досягнення порозуміння серед залучених експертів з читання, відібраних країнами-учасницями для складу експертної групи з читання для PISA 2000 (ЕГЧ). Визначення поняття читацького уміння відображало акцент на важливості навичок читання для активного залучення в життя суспільства. Спостерігається тут також і вплив сучасних, і досі актуальних, теорій читання, які наголошують на множинних мовно-когнітивних процесах, задіяних під час читання, а також на їх інтерактивному характері та теоріях ефективності у вирішенні інформаційних задач [80, с. 6].

Рамкові документи PISA за галузями знань розроблені як документи, що постійно розвиваються, адаптуючись до та інтегруючись у нові віяння теорії і практики. Цей розвиток відображає як більш широке розуміння самої природи читання, так і зміни у світі.

Рамковий документ (2018) доповнений та змінений наступним чином:

- У цьому рамковому документі читання у традиційному значенні повністю інтегровано з новими формами читання, які склалися протягом останніх десятиліть та продовжують з'являтися внаслідок поширення цифрових пристроїв та цифрових текстів.

- У цьому рамковому документі включено складники, передбачені у базових процесах читання. Ці складники (вільність читання, точне тлумачення, міжфразова інтеграція, виділення основної думки та логічні умовиводи) є вкрай важливими навичками для сприйняття комплексних або множинних текстів для конкретних цілей. Якщо учні не справляються з функціями вищого порядку для опрацювання тексту, то дуже важливо знати, чи це сталося внаслідок труднощів у цих базових навичках, щоб надати цільову допомогу конкретному контингенту учнів у системі освіти.

- У цьому рамковому документі по-іншому підходять до організації галузі знань, з метою включення у процеси читання таких якостей, як оцінка правдоподібності текстів, пошук інформації, читання з множинних джерел та інтегрування/синтезування інформації на основі різних джерел. Зміни модифікують співвідношення пріоритетності різних процесів читання, так, щоб відобразити всезагальну важливість різних складників, водночас не розриваючи

зв'язок з попередніми рамковими документами, не вибиваючись з тенденції.

- Змінена версія зважає на те, як можна використати можливості нових технологій та використання сценаріїв, зокрема з друкованими й електронними текстами, щоб якомога об'єктивніше оцінити навичку читання, в контексті поширеного використання текстів у сучасному світі [80, с. 7].

Процеси читання

Теорії читацької грамотності наголошують на тому, що «читання не відбувається у вакуумі»: *читацька діяльність у повсякденному житті людей умотивована конкретними цілями й завданнями.* **Читання** передбачає конкретні читацькі процеси, які реалізують компетентні читачі, виявляючи зацікавленість текстом для досягнення своїх цілей [81, с. 6].

Постановка цілей і їх досягнення спонукають читачів не лише зацікавлюватися текстами, а й приймати рішення про доцільність використання якихось текстів та уривків із них або рішення про необхідність відкидання певних текстів і звернення до інших, порівняння й інтегрування інформації з різних множинних текстів.

Щоб оволодіти читацькою грамотністю, особа має бути здатна реалізувати широкий спектр процесів [81, с. 6].

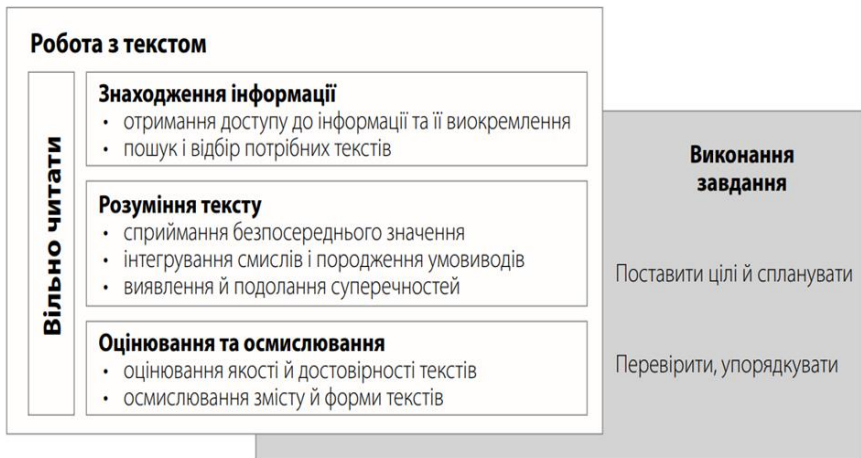

Рис. 1. Процеси читання за рамковим документом із читання PISA-2018

Опрацювання тексту

[за 81, с. 7–8]

Вільно читати

Вільне читання можна визначено як здатність особи читати слова та зв'язний текст управно й автоматично, а також опрацьовувати значення слів і зміст текстів, з метою розуміння загального змісту тексту. Отже, вільність читання – це невимушеність й ефективність читання текстів для розуміння.

Вільне читання вивільняє ресурси уваги та пам'яті, які можна віднести до процесів розуміння вищого порядку. І навпаки, низька або недостатня вільність читання позбавляє його ресурсів розуміння, унаслідок чого таке читання забезпечується процесами нижчого порядку, потрібними для опрацювання друкованого тексту, і має слабші показники розуміння прочитаного.

Знаходити інформацію

Отримувати доступ до інформації та виокремлювати її. Компетентні читачі можуть читати текст повністю й уважно, щоб зрозуміти основну думку й осмислити текст як єдине ціле. Утім, частіше за все читачі використовують тексти для того, щоб знайти конкретну інформацію, майже або взагалі не зважаючи на решту тексту. До того ж знаходження інформації стає обов'язковим аспектом читання, коли люди взаємодіють зі складними цифровими інформаційними системами, такими як пошукові системи або веб-сторінки.

Знаходження інформації в таблицях, розділах тексту чи в книгах – це сама по собі окрема навичка. *Здатність знайти інформацію ґрунтується* на стратегічній обізнаності читачів про свої інформаційні потреби та їхній здатності швидко відкидати неактуальні абзаци. Крім того, читачам іноді доводиться побіжно проглядати низку уривків, щоб знайти конкретну інформацію. Це передбачає здатність читача регулювати свою швидкість читання, інтенсивність опрацювання та звертання уваги на протизагу відкиданню інформації.

Шукати та відбирати текст. Управні читачі вміють відбирати інформацію не лише з одного, а й із декількох текстів. В електронному середовищі обсяг наявної інформації часто суттєво перевищує спроможність читачів реально її опрацювати. У таких читацьких ситуаціях, тобто за роботи з багатьма текстами, читачам доводиться приймати рішення про те, який із доступних текстів є найважливішим, найактуальнішим, найточнішим чи найправдивішим. Ці рішення ґрунтуються на оцінці читачами рис конкретного тексту на тлі, наприклад, інформації, яка міститься в інтернет-посиланні. Отже, здатність шукати й відбирати

текст зі спектру текстів є невід'ємним складником читацької грамотності.

Розуміти текст

Чимало видів читацької діяльності передбачають уміння поділити на частини й інтегрувати розширений абзац тексту з метою забезпечити розуміння смислу, репрезентованого у відповідному абзаці. Розуміння тексту можна розглядати як творення читачем ментальної картини того, про що цей текст.

Сприймати безпосереднє значення. Отримання уявлення про смисл і значення вимагає від читачів розуміти окремі речення в тексті або короткі текстові уривки. Завдання на безпосереднє розуміння передбачають безпосереднє чи перефразоване зіставлення питання й інформації з уривку.

Інтегрувати смисли й породжувати умовисновки. Побудова інтегрованого уявлення про текст передбачає вміння породжувати різні типи логічних умовисновків – від простих (єднальних) до складніших (просторових, темпоральних, причинно-наслідкових або припущення-спростування). Формування логічних умовисновків потрібне для завдань, які спонукають читача визначити основну ідею, приховану в тексті, щоб написати резюме (анотацію, висновок) чи дібрати заголовок до певного уривку.

Оцінювати й осмислювати

Компетентні читачі можуть міркувати, виходячи за рамки безпосереднього чи логічно вибудованого значення тексту. Вони можуть критично оцінювати якість і достовірність інформації та осмислювати зміст і форму тексту.

Оцінювати якість і достовірність інформації. Компетентні читачі можуть оцінити якість і достовірність

тексту (наприклад, чи наведена інформація є дійсною, не застарілою, точною, неупередженою). Управне оцінювання іноді спонукає читача визначити й оцінити походження інформації, її джерело.

Осмислювати зміст і форму. Щоб з'ясувати, чи є автор компетентним і добре поінформованим, читач має критично осмислити зміст і форму тексту. Оцінювання й осмислення майже завжди були частиною читацької грамотності, але їх значущість зросла зі збільшенням кількості та різноманітності інформації, із якою читачі мають справу сьогодні.

Компетентні читачі також мають уміти осмислювати якість і стиль написаного. Таке осмислення передбачає здатність оцінити форму написаного, те, наскільки пов'язані зміст і форма із цілями автора та його думкою, а також те, наскільки ефективно автор їх виражає.

Виявляти й долати суперечність

Стикнувшись із множинними текстами, які суперечать один одному, читачі мають усвідомити цю невідповідність і знайти шляхи її подолання.

Робота із суперечностями зазвичай вимагає від читачів віднести розбіжні твердження до відповідних джерел й оцінити раціональність самих тверджень та/або достовірність наявних джерел.

Процеси виконання завдань

У контексті будь-якого оцінювання, а також у багатьох повсякденних читацьких ситуаціях читачі виявляють зацікавленість текстом через те, що отримують певне завдання або зовнішній поштовх для того, щоб це зробити.

Читацька грамотність передбачає здатність точно представити читацькі вимоги до певної ситуації, поставити

відповідні завданню читацькі цілі та проконтролювати просування до цих цілей упродовж цієї діяльності.

Процеси виконання завдань, які потрібні для досягнення читацької мети, передбачають її постановку, самоконтроль і саморегуляцію цілей і стратегій.

Цілі, орієнтовані на виконання завдання, заохочують читачів шукати актуальні для завдання тексти та/або уривки в тексті. І, нарешті, процеси моніторингу (*мета, когнітивні стратегії*) дають змогу динамічно оновлювати цілі під час читацької діяльності.

Уміння працювати із завданнями знаходиться на задньому плані опрацювання тексту, оскільки воно передбачає інший, метакогнітивний, рівень опрацювання. Зважаючи на те, що розуміння читачами вимог завдання є важливим у роботі над ним, важливо наголосити, що формування читацьких цілей виходить за межі наданих до завдання інструкцій, оскільки цілі читач може формувати самостійно на основі власних інтересів та ініціативи.

ТЕМА 3

ТЕКСТ ЯК КОМУНІКАТИВНА ОДИНИЦЯ

1. *Загальне поняття про текст як одиницю мовлення.*
2. *Ознаки тексту.*
3. *Засоби зв'язку в тексті.*
4. *Класифікація текстів.*
5. *Модель тексту.*

Основна предикативна одиниця, з якою ми маємо справу у процесі читання – **текст** – змістова, структурно-

граматична єдність речень, груп речень, параграфів, розділів та інших мовленнєвих одиниць, пов'язаних між собою за змістом, інтонацією, стилем, спрямованістю за допомогою різних мовних можливостей, у яких розгортаються й конкретизуються думки, воля, почуття. **У мовленні** – це висловлювання, що складається із сукупності речень й утворює змістову й структурну цілісність [70].

Текст – середній елемент схеми комунікації, яку можна представити триелементною структурою: автор (адресант) → текст → читач (адресат). Як серединний (проміжний) елемент комунікативного акту текст виявляє свою специфіку у кодуванні і декодуванні. Щодо мовця (адресанта) текст є кодованою величиною, оскільки мовець кодує певну інформацію. Для сприйняття вміщеної у тексті інформації читач повинен її декодувати [65].

З погляду *змістовності* текст сприймається як закінчене, об'єднане спільною темою змістове ціле.

За *прагматичною спрямованістю* (знаряддя акту спілкування між адресатом і адресантом із певною метою) текст має свою інформативну наповненість, тобто висвітлює окремий фрагмент мовної картини світу.

Найважливішими ознаками тексту є цілісність, зв'язність, структурна організація, завершеність.

Засобами зв'язку в тексті є елементи, що забезпечують єдність стилю:

1. Змістові, логічні та психологічні зв'язки: а) єдність місця, часу, дійових осіб; б) зв'язок з минулим і майбутнім (єдність сюжету).

2. Літературні, риторичні засоби зв'язку: а) прийоми композиції літературного твору (сюжетні лінії, обрамлення тощо); б) дотримання законів жанру (байки, сонета, інтерв'ю

тощо); в) побудова компонента тексту як риторичної фігури (анафори тощо).

3. Лексичні засоби зв'язку: а) вибір вдалого, доречного слова, використання синонімів; б) асоціативний вибір слів; в) займенникові заміни іменників; г) уживання антонімів, професійної, іншомовної лексики; г) використання фразеологізмів; д) слова-узагальнення.

4. Граматичні зв'язки. Морфологія і синтаксис: а) сполучники, їх повторення; б) співвідносні зі сполучниками займенники, прислівники; в) питальні речення і відповіді на них; г) побудова тексту з однорідними членами речення; г) ланцюжковий чи паралельний зв'язок речень; д) вставні одиниці тощо.

5. Стилїстичні зв'язки: а) весь текст витримано в одному стилї; б) відбувається доцїльна зміна стилїв.

6. Інтонанційні засоби (усне мовлення): а) інтонація початку і кінця абзацу, відповідні паузи; б) емоційні інтонації, тембр голосу; в) логїчні, фразові наголоси, психологїчні паузи тощо [41].

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕКСТІВ

1. *За характером побудови:* «Я»-тексти (тексти від 1-ої особи однини або множини); «ТИ»-тексти (тексти від 2-ої особи однини або множини); «ВІН-, ВОНА-, ВОНО-»- тексти (тексти від 3-ої особи однини або множини).
2. *За жанрово-стильовою приналежністю:* тексти наукові (підручники, наукові статті, монографії, доповіді, повідомлення, виступи, реферати, анотації, огляди); художні (вірші, поеми, пісні, казки, оповідання, повісті, романи, п'єси), публіцистичні (нарис, фейлетон, інформаційний огляд), офіційно-ділові (заява, характеристика, пояснювальна

записка, анкета, автобіографія) епістолярні (лист), змішані тощо.

3. *За функціонально-смісловим призначенням*: описи, роздуми, розповіді.
4. *За участю у мовленні одного, двох і більше учасників*: монолог; діалог; полілог.
5. *За формою репрезентації*: тексти усні, тести друковані, тексти писані від руки, цифрові/електронні тексти.
6. *За основними прагматичними функціями*: інформативні; інструктивні; оціночні; змішані.
7. *За емоційністю мовлення*: неофіційні тексти; офіційні; нейтральні [70].

МОДЕЛЬ ТЕКСТУ

1. Заголовок – структура, що передує текстові, сприймається як мовний знак, який перебуває поза текстом і має певну самостійність. Водночас заголовок – повноправний компонент тексту, входить у його структуру й утворює цілісність тексту.

Як структурно-семантичний елемент тексту, заголовок виконує передусім комунікативну (інформативну) функцію. Як стислий варіант усього повідомлення, він виражає його тему, актуалізуючи лаконічними засобами інформацію, що міститься в тексті.

2. Вступ – обов'язковий складник текстів різних стилів. Він містить певну частину тієї інформації, яка є основною в тексті й узагальнено подана в назві (заголовку). Характерні його ознаки:

- тезовість – стислий опис тих положень, які далі розгортаються в основному тексті;
- анотація – перелік проблем, яких торкатимуться в основному тексті;

- прагматичність – опис цільового спрямування твору;
- концептуальність – певні теоретичні, методологічні й інші положення, які лягли в основу твору;
- енциклопедичність – відомості про автора і короткий опис праць у галузі, що передують цій роботі.

Варіантами вступу у текстах різних стилів можуть бути:

а) передмова – вступна стаття до книги, написана або самим автором, упорядником, або редактором з метою допомогти читачеві зрозуміти її зміст;

б) пролог – передмова до одного з видів художнього твору. Він або налаштовує читача на адекватне сприйняття твору, або описує явища, факти, обставини, необхідні для повного розкриття змісту твору;

в) переднє слово – вступ, у якому подають коротку довідку про автора, передісторію праці. Складає його інша особа (дослідник творчості, колега, послідовник поглядів).

г) преамбула – вступна частина законодавчого акта, міжнародного договору, декларації тощо, в якій викладено обставини, що є підставою для його видання чи укладання.

3. Інформативний (або основний) блок містить суть інформації й у текстах різних стилів виявляє свої особливості.

В інформативному блоці тексту відбувається розгортання основного змісту. Ця серединна частина може розпадатися на декілька змістових розділів (параграфів), у кожному з яких розглядається конкретне питання. Сукупність розглянутих питань дає змогу зробити певні узагальнення, підсумки.

4. Завершальний конструктивний блок теж має свої особливості, і може, залежно від стилю тексту, виступати у вигляді післямови, епілогу, висновків тощо:

а) післямова – це додаток до твору, вміщений наприкінці книги, в якому автор подає часом якісь міркування про написане або вказує на використані ним матеріали, на прототипів окремих персонажів:

б) епілог – заключна частина твору, в якій розповідається про долю головних персонажів після того, коли основні протиріччя між ними розв'язані (після розв'язки).

в) висновок – заключна частина наукового дослідження, де подаються узагальнення, наслідки або результати роздумів [37].

ТЕМА 4

ЦИФРОВЕ ЧИТАННЯ Й ЦИФРОВИЙ/ЕЛЕКТРОННИЙ ТЕКСТ

1. *Важливість уміння цифрового читання.*
2. *Цифровий/електронний текст: функції, структура.*
3. *Характеристика електронних текстів та їх класифікація.*

Стрімкі зміни в житті сучасного суспільства, зокрема його цифровізація, масове застосування інформаційно-комунікаційних технологій населенням призвело до змін у визначенні й розумінні процесу читання, яке щодалі швидше переходить з друкованого до електронного тексту, з'яви нових жанрів письмової комунікації (електронне листування,

короткі повідомлення, форуми та соцмережі тощо). Зазначене актуалізує необхідність опанування читачами навичок володіння інформаційно-комунікаційними технологіями (з метою успішного використання цифрових пристроїв, застосунків), пошуку й відбору інформації з різних Інтернет джерел, її оцінки щодо якості й достовірності [80].

Основний компонент цифрового читання – **навігація**. Від неї значною мірою залежать навчальні досягнення у цифровому читанні.

Електронний (цифровий) текст – це текст, створений за допомогою електронного носія інформації (комп'ютера, телефону, планшета) і синтезує в собі риси усного й писемного мовлення [43].

Електронні тексти можна розділити *на дві групи*: **тексти-аналоги** традиційних типів текстів (листи, звіти, ділова та особиста кореспонденція, статті, публіцистичні й художні твори, щоденники) та **унікальні електронні тексти** (повідомлення в застосунках «Viber», «What's Up», «Skype» тощо).

Залежно від *засобу комунікації, що використовується при створенні тексту*, виділяють **онлайн-тексти** (інтернет-тексти) створені за допомогою комп'ютера, планшета або телефону; для реалізації їх цілей необхідний доступ до мережі Інтернет та **офлайн-тексти**, для яких Інтернет не є обов'язковою умовою створення (наприклад, тексти, створені в текстовому редакторі «Word» або йому подібних).

Залежно від *джерела тексту* виділяють ЕТ, створені відразу в електронному вигляді без попередньої підготовки, і ЕТ, створені за допомогою переносу даних в електронну форму з паперового, аудіо- або відео-носія.

Особливості *міжтекстових зв'язків* в електронній комунікації виділяються з опорою на основі концепції інтертекстуальності (Ю. Крістева), згідно з якою існує «постійний діалог між текстами, що отримують у своїй сукупності глобальний інтертекст культурної традиції».

Гіперпосилання – це активний елемент (текстова послідовність, зображення, кнопка і т. п.) одного ЕТ, при натисканні на який відбувається перехід до іншого ЕТ або його елемента; це також може бути рядком з адресою однієї веб-сторінки (або її елементом), розміщеною на іншій веб-сторінці. Об'єкти, що містять гіперпосилання, називаються гіпертекстовими [76].

Дескриптори (теги), як і гіперпосилання, дозволяють зв'язуватися між собою, розрізненими часом і просторовим текстом.

Утім, існують ЕТ, які, не містять ні гіперсилок, ні дескрипторів, що є свідченням збереження традиційних міжтекстових зв'язків.

Особливістю ЕТ є *можливість синтезу в ньому графічних, аудіо- або відеооб'єктів*. Включені в текст, вони стають його невід'ємною частиною. В електронному дискурсі візуальні об'єкти часто домінують над текстом, що є природним процесом: зробити фото й відправити його співбесіднику набагато простіше, ніж створити детальний опис ситуацій за допомогою набору тексту. Утім, для правильної інтерпретації медійного файлу необхідна наявність текстового супроводу (коментарів, підписів чи описів). Отже, вербальне повідомлення щодо візуального виконує функцію закріплення сенсу, оскільки ілюструє закладений зміст.

Отже, можна вести мову про **мультимедійність ЕТ**, що є відмінною рисою у порівнянні з традиційним текстом (**мономедіа**).

Ще одним критерієм, за яким класифікуються ЕТ, є *завершеність / можливість редагування*. Відповідно до цього ЕТ поділяються на такі, що **можна редагувати у процесі створення**, і такі, редагування яких **можливо** не лише в процесі створення, але й **упродовж певного періоду після їх публікації** або відправки.

Форма і структура

Для створення деяких типів ЕТ доступні шаблони, які дозволяють розміщувати інформацію на заздалегідь визначених місцях. Таким **шаблонним текстом** можна передусім є всі види блогів («Твіттер», «Живий журнал» і тощо). Для того, щоб створити свій власний блог, потрібно вибрати формат, фон, колір, розміру та тип шрифту та розмістити на сторінці доступні для цього сайту гіпертекстові функції.

Форматом сайту обмежені ЕТ, створювані в різних соціальних мережах, повідомлення в чатах, форумах, коментарі на сайтах і телефонні текстові повідомлення.

До текстів **вільного формату** належить особиста кореспонденція; особисті сайти, створені автором без використання готових шаблонів.

Статус і подальше застосування ЕТ

Створені за допомогою електронних пристроїв тексти можуть бути використані для реалізації різних цілей. Наприклад, тексти, створені в офлайн, можуть бути опубліковані в мережі Інтернет, змінений статус в Інтернеті. Таким чином, статус ЕТ легко піддається трансформації залежно від мети його створення.

Функція тексту може бути визначена як його мета відповідно до конкретного комунікативного акту.

Електронні тексти щодо цього параметру мають такі типи:

- **інформаційні тексти** (повідомлення в блогах, стрічки новин, смс-повідомлення);
- **тексти-заохочення** (реклама, оголошення);
- **тексти-зобов'язання** (різноманітні договори й угоди, гарантійні свідоцтва тощо). До недавнього часу такі тексти існували переважно в паперовому варіанті, з розвитком електронного документообігу та електронних підписів цей тип ЕТ отримує все більше поширення;
- **тексти, що виражають ввічливість** (привітання, побажання, висловлення вдячності і т. п.);
- **тексти-заяви** (про вступ до закладу освіти, на роботу, заповіти, судові рішення і т. п.).

Лінгвістичні особливості.

Існують т.зв. **формалізовані типи текстів**, в яких враховуються норми офіційно-ділового, наукового, публіцистичного функціонального стилю (офіційна кореспонденція, навчальні та публіцистичні статті, стрічки новин на сайтах крупних медіа кампаній) та ЕТ, **створені з метою неформального спілкування**.

Для неформальних ЕТ властиве використання розмовного стилю; лексики зниженого реєстру і табуйованої лексики; використання вигуків, великої кількості англіцизмів; різні варіанти скорочень для оптимізації письма (еліптичні конструкції, асиміляція, аббревіатури та акроніми); ігнорування знаків пунктуації.

Ситуація створення ЕТ і рольові відносини

Монологічні електронні тексти, створені за формулою «одна людина пише для себе», зустрічаються дуже рідко, це лише текст, створений у вигляді заміток або чернеток на персональному комп'ютері, планшеті чи телефоні. У переважній більшості ЕТ **діалогічний** (листування між двома користувачами за допомогою електронної пошти, соціальних мереж) або **полілогічний** (форуми, чати, коментарі, соціальні мережі, розсилки по електронній пошті і смс і т. п.). Тут формула створення ЕТ змінюється на «один пише для багатьох».

Стосунки між учасниками комунікативного акту [43]

В електронних комунікаціях виділяють три типи взаємовідносин і три типи ЕТ:

- **повністю анонімний** (автор не розкриває деталі свого реального життя та існує під вигаданим ім'ям або використовує «нікнейм»);
- **частково анонімний** (учасники комунікативного акту діють з певною інформацією про себе, такою як реальне ім'я, місце проживання та т. п.; при цьому співбесідники особисто не знайомі);
- **реально зв'язаний** (особисто знайомі люди, які користуються електронним обговоренням як зручним способом передавання інформації).

Часо-просторовий контекст

Стосовно локальної орієнтації ЕТ виявляють однорідність, оскільки створюються на загальних засадах – учасники комунікативного акту знаходяться на фізичній відстані один від одного.

ЕТ асинхронний: після його створення проходить певна кількість часу до того, як одержувач його отримує, і ще деякий час до того, як він зреагує на повідомлення. Існують

тексти, що **потребують миттєвої реакції** (повідомлення в чаті), і такі, що **миттєвої реакції не потребують** (електронний лист).

Вплив ознак усного й писемного мовлення

Однією із основних унікальних характеристик електронного дискурсу є його позиція на межі між усним та писемним мовленням. Деякі ЕТ гармонійно синтезують у собі характеристики обох видів мовлення. Публічність, просторова віддаленість, дистанційованість адресата й наближають ЕТ до **писемного**. Водночас емоційність (смайли, емо-тикони), ефект особистої присутності спілкування в режимі реального часу є ознакою **усної** комунікації.

Таким чином, електронні тексти являють собою окремий клас, що наразі перебуває у фазі формування; у ньому більшою або меншою мірою зберігаються риси традиційного писемного та усного дискурсів.

Електронний писемний дискурс – це, по суті, «підготовлений» традиційний дискурс, в якому теоретично обґрунтовані процеси (інтертекстуальність, гіпертекстовість, полілогічність, нарощування смислів) стають очевидними.

ТЕМА 5

КУРС «ЛІТЕРАТУРНЕ ЧИТАННЯ» В СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ, ЙОГО РІЛЬ У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОГО ЧИТАЧА

- 1. Мета початкової освіти.*
- 2. Мовно-літературна освіта в програмах нової української школи.*

3. *Вимоги до змісту літературної освіти й очікуваних результатів навчання у програмах*
Савченко О., Шияна Р.

Початкова освіта – перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі [73].

Початкова освіта передбачає поділ на два цикли – 1–2 класи і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреб дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у їхніх досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

Типові освітні програми для 1–2, 3–4 (Савченко О. Я., Шиян Р. Б.) класів закладів загальної середньої освіти розроблено відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти. У програмах визначено вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання; коротко вказано відповідний зміст кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу.

Відповідно до зазначених мети і завдань у початковому курсі мовно-літературної освіти (1-2 клас) за програмою О. Савченко виділено такі змістові лінії:

«Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища» [72].

Змістова лінія «Читаємо» передбачає формування в учнів повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, дитячі книжки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді [72].

**Очікувані результати навчання здобувачів освіти в
контексті вимог ефективного читання
(1 клас, Савченко О.)**

- читає вголос доступні тексти переважно цілими словами (окремі слова ускладненої структури – складами);
- виявляє у процесі читання розуміння значень більшості слів, звертає увагу на незнайомі слова, запитує у дорослих їх значення;
- правильно інтонує речення, у кінці яких стоять різні розділові знаки (після попередньої підготовки);
- виділяє в структурі тексту заголовки;
- пояснює зв'язок заголовка та ілюстрацій зі змістом твору (у прозорих випадках);
- виявляє розуміння фактичного змісту невеликих за обсягом і нескладних текстів: пояснює, яка подія відбулася, називає персонажів твору, відповідає на запитання за змістом прочитаного;
- переказує близько до змісту прочитаний твір чи окремі його епізоди з опорою на ілюстрації, запитання вчителя;

- має уявлення про найважливіші джерела інформації: дитячі книжки, журнали, енциклопедії, телебачення, бібліотека, Інтернет;
- розрізняє вербальну і візуальну інформації в тексті [72].

**Очікувані результати навчання здобувачів освіти в
контексті вимог ефективного читання
(2 клас, Савченко О.)**

- читає вголос правильно, свідомо, плавно, цілими словами нескладні за змістом і формою тексти;
- виявляє початкові уміння читати мовчки;
- пояснює значення більшості слів, ужитих у прямому та переносному значеннях;
- знаходить у тексті незнайомі слова, з'ясовує їх значення, користуючись виносками, тлумачним словником, а також через контекст (з допомогою вчителя);
- правильно інтонує прості речення будь-якого виду;
- користується найпростішими прийомами регулювання темпу читання, сили голосу, дихання залежно від змісту тексту (самостійно та за завданням учителя);
- виділяє в структурі художнього і нехудожнього текстів заголовки, ілюстрації, схеми, таблиці, використовує їх для прогнозування орієнтовного змісту тексту та кращого його розуміння;
- виявляє розуміння фактичного змісту тексту та основних думок художніх і нехудожніх текстів (з допомогою вчителя);
- передає зміст (детально або вибірково) твору чи окремих епізодів з дотриманням логіки викладу, а також з урахуванням структурних елементів тексту: зачину, основної частини, кінцівки;

- пояснює вчинки персонажів у творі, висловлює щодо них найпростіші оцінні судження; обґрунтовує свої висновки (з допомогою вчителя);
- виявляє в тексті й пояснює зміст графічної інформації (таблиця, схема, емотикони тощо);
- застосовує одержану інформацію в навчальній діяльності та практичному досвіді;
- перетворює вербальну інформацію із суцільного тексту у візуальну (малюнок, кадри до мультфільму, таблиця, схема тощо);
- передбачає орієнтовний зміст твору, дитячої книжки за вказаними елементами [72].

3 – 4 клас

Курс «Літературне читання» (програма Савченко О.)

Мета курсу «Літературне читання» – розвиток особистості молодшого школяра засобами різних видів читацької діяльності; формування читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей; збагачення емоційно-ціннісного, естетичного, соціального та пізнавального досвіду; розвиток образного, критичного і логічного мислення та літературно-творчих здібностей; формування готовності до вивчення української та зарубіжної літератури в освітньому закладі II ступеня [73].

Досягнення мети передбачає розв’язання таких завдань:

- ознайомлення учнів з дитячою літературою різної тематики і жанрів;
- формування в учнів повноцінної навички читання як універсального інструменту функціональної грамотності;
- розвиток інтересу і здатності до самостійної читацької діяльності для задоволення різних потреб читача;

- формування умінь опрацьовувати художні, науково-художні тексти;
- оволодіння прийомами структурно-сислового і образного аналізу текстів різних видів;
- розвиток образного, критичного, логічного мислення та мовлення;
- формування умінь самостійної роботи з різними видами і джерелами інформації;
- формування прийомів роботи з дитячою книжкою, періодичною, довідковою літературою;
- формування вмінь безпечного і критичного використання медіапродукції, здатності створювати медіапродукти і спілкуватися за допомогою медіазасобів;
- розвиток уяви і здатності виявляти себе у різних видах літературнотворчої діяльності [73].

Відповідно до мети й завдань предмета «Літературне читання» визначено такі **змістові лінії**: «Пізнаємо простір дитячого читання»; «Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного»; «Взаємодіємо усно за змістом прослуханого»; «Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів»; «Оволодіваємо прийомами роботи з дитячою книжкою»; «Досліджуємо і взаємодіємо з медіапродукцією»; «Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти» [73].

Змістова лінія *«Розвиваємо навичку читання, оволодіваємо прийомами розуміння прочитаного»* охоплює такі основні змістові блоки: удосконалення й розвиток якісних характеристик технічної і смислової сторін навички під час читання вголос і мовчки; самостійне застосування мовленнєвих та позамовних засобів художньої виразності; оволодіння, з поступовим нарощуванням ступеня складності,

прийомами смислового читання (прийоми самостійного розуміння лексичного значення слів, словосполучень; повноцінного усвідомлення в тексті фактичної, концептуальної, підтекстової (з допомогою вчителя) інформації); застосування видів читання: аналітичного, переглядового, вибіркового відповідно до мети читання.

Очікувані результати навчання

(за розділом «Розвиваємо навичку читання»), 3 клас

- читати вголос, правильно, цілими словами і групами слів у темпі, який дає змогу розуміти прочитане;
- оволодівати продуктивними способами читання мовчки (самостійно та з допомогою вчителя);
- оволодівати та самостійно застосовувати прийоми виразного читання та декламування напам'ять (для художніх текстів);
- виділяти в тексті і пояснювати значення незнайомих слів, висловів, термінів (самостійно та з допомогою вчителя);
- самостійно розуміти фактичний зміст текстів різних видів та основні думки (самостійно, а також з допомогою вчителя);
- застосовувати різні види читання під час опрацювання змісту текстів різних видів (самостійно та за завданням учителя), а також перечитування як засіб поглибленого розуміння змісту [73].

Очікувані результати навчання

(за розділом «Розвиваємо навичку читання»), 4 клас

- володіти повноцінною навичкою читання вголос і мовчки текстів різних видів як загальнопредметним умінням;
- усвідомлювати важливість уміння вправно читати для успішного навчання тепер і в майбутньому;

- самостійно застосовувати прийоми виразного читання та декламування напам'ять (для художніх текстів);
- самостійно виділяти в тексті й пояснювати значення незнайомих слів, висловів, термінів;
- самостійно й усвідомлено застосовувати різні види читання під час опрацювання змісту текстів різних видів;
- здійснювати самоконтроль, самооцінку якості свого читання і розуміння змісту; за потреби застосовувати прийом перечитування тексту чи окремих частин, фрагментів [73].

У типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Шияна Р. Б., виділено мовно-літературну освітню галузь, в якій презентовано *рідномовну освіту* (українська мова та література; мови та літератури корінних народів та національних меншин); *іношомовну освіту* [74].

Метою рідномовної освіти для загальної середньої освіти є розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою; формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду [74].

Відповідно до окресленої мети, головними завданнями рідномовної освіти у початковій школі є:

- виховання стійкої мотивації до читання та прагнення вдосконалювати своє мовлення;
- сприяння індивідуальному самовияву учнів та взаємодії між ними через розвиток комунікативних умінь, зокрема діалогічного мовлення, театралізацію;

- розвиток уміння вдумливого читання і базових правописних умінь;
- збагачення духовного світу учнів через естетичне сприймання творів художньої літератури та медіапродуктів;
- розвиток уяви та творчого мислення учнів за допомогою творів літератури та мистецтва, медіатекстів, театралізації, гри;
- формування умінь опрацьовувати тексти різних видів (художні, науково-популярні, навчальні, медіатексти);
- розвиток здатності спостерігати за мовними явищами, експериментувати зі звуками, словами, фразами, зокрема і в мовних іграх, для опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови;
- створення сприятливого мовного середовища у школі, зокрема й через пізнання сучасної дитячої літератури різної тематики та жанрів.

Відповідно до окреслених завдань, у початковому курсі рідномовної освіти виокремлено такі змістові лінії: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовлення», «Театралізуємо» [74].

Змістова лінія **«Читаємо»** спрямована на розвиток мотивації дітей до читання, залучення їх до читацької діяльності, яка ґрунтується на учнівській ініціативності та самостійності у доборі текстів для читання та інтерпретації прочитаного. Під час читання учні розвивають уміння сприймати та аналізувати текст, оцінювати прочитане та перетворювати інформацію, уявляти, мислити творчо.

Результати навчання розділу «Читаємо»

(1 – 2 клас)

- Сприймати усну інформацію;

- відтворювати основний зміст усного повідомлення відповідно до мети;
- розпізнавати ключові слова і фрази в усному повідомленні, виділяти їх голосом у власному мовленні; висловлювати думки щодо усного повідомлення, простого тексту, медіатексту;
- розпізнавати емоції своїх співрозмовників, використовувати відомі вербальні та невербальні засоби для передачі емоцій та настрою; розпізнавати образні вислови і пояснювати, що вони допомагають уявити.

Результати навчання розділу «Читаємо» (3- 4 клас)

- Прогнозує зміст дитячої книжки за обкладинкою, заголовком, ілюстраціями та анотацією; володіє повноцінними навичками читання (вголос і мовчки), що дає змогу зрозуміти тексти різних видів;
- пов'язує елементи інформації в цілісну картину; розрізняє факти і думки про ці факти;
- висловлює власне ставлення до творів, літературних персонажів, об'єктів мистецтва і навколишнього світу, наводить прості аргументи щодо власних думок, використовуючи текст, власний досвід та інші джерела;
- визначає мету читання (для задоволення, розваги, пошуку потрібної інформації) та обирає відповідні тексти;
- на основі тексту створює план, таблицю, модель;
- експериментує з текстом (змінює сюжет, переказує текст з іншої позиції, додає персонажів, імпровізує під час інсценізації) [74].

Отже, новітні програми з літературного читання та інтегрованого курсу (мова й література) роблять акцент на всіх видах читання – виразному, швидкому, вдумливому,

аналітичному, критичному, правильному тощо, що є компонентами ефективного читання. Це знайшло відображення в очікуваних результатах навчання по класах (від 1 до 4). Їх успішна реалізація підпорядкована формуванню ефективного читача-дитини.

ТЕМА 6 ШВИДКЕ ЧИТАННЯ

1. *Швидке читання як якість читацько-мовленнєвої діяльності. Синонімія термінів.*
2. *Технічні показники читання в початковій школі: зміст, завдання, специфіка роботи над їх розвитком.*
3. *Робота над удосконаленням навичок швидкості читання в дорослому віці.*

Читання – рецептивний вид мовленнєвої діяльності, що полягає в декодуванні графічних символів, тобто в перекладі буквеного коду в розумові образи, що реалізується в зовнішньому або внутрішньому мовленні. Читання – сукупність практик, методик, процедур роботи з текстом [81].

Читання – складний психофізіологічний процес, в якому беруть участь зоровий, мовнорухомий та мовнослуховий аналізатори. Процес читання має два складника: технічний і змістовий. На основі співвідношення звукової форми слова з його значенням відбувається розуміння й усвідомлення прочитаного.

Механізм читання в досвідченого читця складається з наступних компонентів:

– *оптичне сприйняття* надрукованого чи написаного (впізнавання зорових сигналів – букв, що позначають відповідні звуки слів);

– *озвучення слова* (вимова слова залежно від рівня оволодіння навичкою читання слова – за складами чи цілими словами);

– *усвідомлення змісту тексту* (розуміння).

Перші два компоненти – переведення графічної форми слова в звукову – техніка читання. Методичний аспект цього поняття – спосіб читання, правильність, швидкість та виразність (у єдності з розумінням). Якщо механізм читання склався, то розуміння відбувається одночасно із сприйняттям прочитаного на основі синтезу знайомих елементів.

Під поняттям *швидкого читання* розуміють швидке сприймання інформації тексту з оптимальним коефіцієнтом її осмислення та засвоєння. Читання не буде ефективним, якщо знехтувати хоча б одним з трьох згадуваних його якостей – швидкістю, розумінням і запам'ятовуванням [11].

Швидке читання дозволяє не тільки оперативніше осягати сутність інформації тексту, але й глибше її розуміти, а отже, і міцніше засвоювати. Це посилює інтелектуальну та емоційну активність читача та сприяє оптимізації читання.

Поряд з терміном «швидке читання» використовують також поняття «*швидкочитання*», «*швидкісне читання*», «*прискорене читання*». У центрі методики швидкого читання знаходяться не стільки швидкість, скільки *оптимальність, ефективність отримання значущої інформації* завдяки правильній стратегії змістового сприймання тексту [67].

У цьому ж розумінні використовують і термін «*інтенсивне читання*» як уміння не тільки володіти більшою швидкістю читання, але й нею маневрувати, а також

оперативно змінювати підходи до тексту з урахуванням його належності до того чи іншого функціонально-мовленнєвого стилю, жанру.

Швидке читання – це зовсім не поверхове читання за «діагоналлю». Це активний понятійний процес, під час якого читач аналізує факти, судження, а потім синтезує окремі поняття. Розробляючи методику навчання швидкому читанню, вченим доводиться не тільки розв'язувати завдання керування деякими аналізаторами: мовленнєвим, слуховим, зоровим, але й розробити систему алгоритмів розумової діяльності, операцій витягування та опрацювання достатньої й необхідної інформації, закладеної в тексті його автором [79].

У розвиткові навичок читання виділяють три етапи – *аналітичний, синтетичний і етап автоматизації*.

- 1) *Аналітичний етап* (навчальне читання) пов'язаний із складозвукобуквеним аналізом та складовим читанням. Увага під час такого читання зосереджується на розвитку зорово-слухових образів, на зміцненні зв'язку буква-звук. Формування означених параметрів техніки читання – завдання вчителя в 1–2 класах. Він має стежити за розвитком способів читання та правильністю доти, поки не зникне складове читання в класі, коли помилки будуть поодинокими, а темп читання наблизиться до темпу розмовного мовлення. У такому випадку констатуємо синтетичне читання (кінець третього та четвертий класи).
- 2) *Синтетичне читання* (виникнення та становлення цілісної структури дій): читають цілими словами, розуміння відбувається одночасно із сприйняттям тексту, що учень читає, на основі синтезу графічних одиниць; смислові здогадки рідко бувають помилковими.

3) *Автоматизація навички* – процес читання відходить на другий план, на першому – усвідомлення прочитаного [64].

Кінцевим завданням розвитку навички читання є розуміння прочитаного, **техніка читання** – це тільки засіб досягнення цієї мети. Тому працювати над текстом треба так, щоб одночасно удосконалювати техніку читання та вміння розуміти зміст прочитаного.

У виробленні навичок **швидкого читання** необхідно прагнути до темпу читання, що відповідає темпу усного мовлення й забезпечує свідоме сприймання змісту прочитаного.

Швидке читання розвивається завдяки систематичному читанню на уроках і в позаурочний час.

Регулювання темпу читання забезпечується такими прийомами роботи на уроках:

- 1) постановка запитань перед читанням;
- 2) читання тексту ланцюжком;
- 3) вибіркоче читання за завданням;
- 4) читання діалогів;
- 5) читання в особах, драматизація;
- 6) заучування віршів, прозових уривків і виразне читання їх вголос [51].

Існують й інші прийоми роботи над удосконаленням швидкості читання. Серед них рекомендація – розширювати зорове поле читання, тобто привчати дітей бачити, сприймати, схоплювати не одне, а кілька слів.

Для розвитку швидкості читання в практиці навчання застосовують спеціальні вправи.

Тренувальні:

- поділ рядка на 3-4 відрізки;
- додавання до відрізків 2-4 слів;

- орієнтування на кожне третє слово у рядку;
- охоплення рядка одним поглядом;
- читання по вертикалі;
- раціональне читання;
- розширення поля читання за трьома напрямками: по горизонталі, по вертикалі та периферійно.

Вправи ігрового характеру: «Блискавка», «Засічка – кидок», «Буксир», «Ігрові команди», «Луна» [38].

У дорослому віці важливіше володіти умінням швидко читати про себе й головне – запам'ятовувати прочитане. Висока швидкість поглинання інформації наразі стає необхідною життєвою навичкою. Швидке читання використовується для наукової, технічної, економічної та бізнес-літератури.

Швидкочитання важливо розвивати в комплексі з такими навичками, як:

- концентрація уваги;
- відсутність звички подумки промовляти текст;
- широке поле периферичного зору;
- вміння швидко виділяти в тексті цінну інформацію;
- хороша пам'ять;
- висока швидкість мислення.

За таких умов читання буде не тільки швидким, але і продуктивним [36].

Як навчитися швидко читати [за 79]

Читати без регресій

Найпоширеніша помилка, що уповільнює швидкість читання – регресії (зворотні рухи очей до вже прочитаного слова, фрази, речення), причиною яких є розфокусованість уваги або ж складність тексту.

Читати без артикуляції

Артикуляція – промовляння тексту під час читання, беззвучне ворушіння губами, що значно уповільнює швидкість читання.

Використовувати вертикальні рухи очей

Щоб читати швидше, необхідно розширити поле зору. Це дозволить відразу бачити більший обсяг тексту і сприймати його не по рядках – зліва направо, а всю сторінку по діагоналі – згори вниз.

Навчитися так читати допоможуть таблиці Шульте, які використовують для розвитку навичок концентрації. Таблиця Шульте – це таблиця з 25 однакових осередків, в кожній з яких у випадковій послідовності розташовані числа від 1 до 25. Завдання полягає в тому, щоб знайти їх у прямій або зворотній послідовності якомога швидше. Це розвиває фокус зорової уваги й допомагає навчитися концентруватися на декількох об'єктах одночасно.

18	7	22	25	1
17	5	16	8	14
6	3	12	15	13
19	9	4	24	23
21	20	11	2	10

Таблиця Шульте

Зосередитися на читанні

Неуважність – одна з головних причин повільного читання й поганого засвоєння інформації.

Популярні техніки швидкого читання

1. *Класичне швидке читання* – читання тексту з використанням перерахованих вище порад. Цей спосіб можна використовувати, коли важливе якісне та повне знайомство з текстом.
2. *Вибіркове читання* – в цьому випадку читач переглядає текст повністю, але фіксує тільки важливі тези. Цей метод добре використовувати при повторному ознайомленні з текстом.
3. *Читання-перегляд* – спосіб, який часто використовують у старшій школі та університеті. Увага на першу сторінку з автором і назвою, на зміст (щоб за назвами розділів приблизно зрозуміти, про що йдеться) і на висновки.
4. *Читання-сканування* – вміння швидко переглянути текст і виділити в ньому ключову інформацію (дати, прізвища, цифри).

Корисні ресурси для швидкочитання

- книга Пітера Кампа «Прорив у швидкості читання. Книжка за день — це реальність» ;
- онлайн-курс швидкочитання від YakaBoo;
- таблиці Шульте онлайн різного рівня складності, щоб прокачувати концентрацію і швидкість читання;
- онлайн-тест для перевірки швидкості читання і засвоєння прочитаного.

ТЕМА 7

ПРАВИЛЬНЕ ЧИТАННЯ

1. Зміст поняття «правильне читання».
2. Складники правильного читання.
3. Правильність читання як основне завдання початкової школи.

Під **правильністю читання** розуміється безпомилкове читання складів, речень, тобто читання без будь-яких перекручень (пропуск букв, складів, слів, вставка зайвих букв, їх перестановка, неправильні наголоси та ін.). Крім того, правильне читання передбачає дотримання орфоепічних норм літературної мови, повне розуміння тексту: усвідомлення лексичного значення слів, лексичних і фразеологічних словосполучень, діалектної лексики, слів іншомовного походження, змісту речень тощо. Правильність читання характеризується також правильною розстановкою змістових, інтонаційних та логічних наголосів, чіткістю та якістю вимови [9].

Орфоепічні норми регулюють вибір акустичних варіантів фонем або фонем, які чергуються (напр., можна (лекц'іа) – не можна (л'екц'іа), можна (час) – не можна (ч'ас)).

Норми наголошування регулюють вибір варіантів розташування й переміщення наголошеного складу серед ненаголошених (напр., можна *а́дже* і *адже́*, *за́вжди* і *завжди́*, не можна довільно *а́тлас* і *атла́с*, бо перше означає “зібрання карт”, а друге – назва тканини), треба *кіломе́тр*, *новий*, *старий*, *украї́нський*);

Лексичні норми регулюють вибір слова відповідно до змісту й мети висловлювання (напр., можна *декораці́йний* і не можна *декора́тивний*, якщо йдеться про лаштунки на

сцені, можна *рятувальник* і не можна *рятівник*, якщо мовиться про посаду, не *друк*, а *преса*, якщо йдеться про сукупність періодичних видань, бо *друк* – це процес виготовлення друкованого твору і т.д.) [27].

Виділимо *типові мовленнєві помилки, що порушують правильність читання* (за 27).

– **На рівні вимови**

Вимова звука [а] замість [о] (Харавий (спів), директор, Валадимир, малако тощо).

Вимова [ч'] замість [ч] (ч'асто, ч'итаєш, ч'ому замість часто, читаєш, чому). Шиплячі приголосні в українській літературній мові загалом тверді (вони набагато твердіші, ніж у російській). Дещо пом'якшуються шиплячі в позиції перед **і, ю, я**: читачі, нічю, збіжжя, Запоріжжя. Норма української орфоєпії вимагає протиставляти позиції шиплячих: жити – жінка, шити – шість, читачі, джигіт – бджілка, хочу – нічю.

Літерою **щ** в українській абетці позначаються звукосполучення твердих шч. Отже, при написанні *Полтавщина*, *щирій*, *ще*, *щастя* слід вимовляти *Полтавшчина*, *шчирій*, *шче*, *шчастя*.

У фонетичній системі української мови є звуки, що позначаються не однією, а двома літерами: **дж, дз**. Це дзвінки відповідники глухих африкат **ч і ц**. Вимовляти їх необхідно як один злитий звук: заходжу, гудзик, пі-джак,джаз, кукурудза. У багатьох мовців замість одного звука чуємо два: заход-жу, дослід-ження, кукурудз-за, гуд-зик.

За законами української фонетики губні **б, п, в, м, ф** та фонему **р** у кінці слова і складу слід вимовляти твердо: зновв, сім, гірко, Харків, Григор'в, кров'ю, любов'ю. Більшість комунікантів під впливом російської мови надають цим звукам непотрібного пом'якшення : Харьків, Григор'ьев, любов'ью, кров'ью.

Однією з умов створення милозвучності української мови є така фонетична особливість, як чергування голосних та приголосних **у-в, і-й**. Коли слово існує в двох варіантах, то на початку і в середині речення після приголосного вживаємо

форму з **у, і**: Уже настала осінь. Ідуть дощі. Вітер буяв у степу. Але: Листя пожовкло в саду. Оксана й Андрій. В Одесі зацвіли сади. Ми були в Антрациті. Порушення правил чергування, що спостерігається у 80% випадках, спричинює нагромадження неприродних для нашої мови звукосполучень і зводить нанівець її милозвучність.

– **На рівні наголошення**

Правильність наголошення є однією з ознак культури мовлення. При виробленні акцентуаційних норм українська мова має багато труднощів. Пояснюється це строкатістю наголошування в різних говорах нашої мови, а також впливом сусідніх мов, насамперед російської (південь і схід України) та польської (західна Україна). Нижче наведемо слова та словформи, в яких особливо часто спостерігаємо відхилення від акцентуаційних норм.

Правильно

беремо́
бо́втати
везті́
верба́
віпадо́к
виразни́й
вісімдеся́т
граблі́
до́шка
дро́ва
ки́дати
ко́лесо
кропи́ва
ку́рятина
легкі́й
нові́й
озна́ка
о́лень
па́сти
при́ятель

Неправильно

беремо́
бо́вта́ти
везти́
ве́рба
випадо́к
ві́разний
ві́сімдеся́т
гра́блі
дошкá
дрова́
кида́ти
колесо́
кропи́ва
куря́тина
ле́гкий
но́вий
о́знака
оле́нь
пасти́
при́ятель

ре́шето	решето́
рі́дкий	рі́дкий
се́редина	се́редина
сла́бий	сла́бий
ста́рий	ста́рий
тверді́й	тве́рдий
ті́сний	ті́сний
товсті́й	то́встий
тонкі́й	то́нкий
черпа́ти	че́рпати
черстві́й	че́рствий

– На лексичному рівні

Недостатнє використання синонімічного багатства української мови. Досить часто перевага надається якомусь одному слову з синонімічного ряду, причому не найкращому. Люди, які в повсякденному спілкуванні користуються російською мовою, засвоїли її не в повному обсязі. Це спричиняє перехід до пасивного запасу слів, віддалених щодо звучання від російських, і активізує використання спільних з російською мовою компонентів синонімічного ряду.

Фарба (водяна, олійна, зелена) і *барва* (осіння, тепла)

Блюдо (кришталеве, нове) і *страва* (смачна, рибна)

Вираз (розгублений, суворий) і *вислів* (цікавий, неординарний)

Заважати (працювати) і *мішати* (кашу)

Освітлювати (шлях, кімнату) і *висвітлювати* (питання)

Житель (міста, країни) і *мешканець* (будинку).

В українському мовленні широко вживаються **пароніми** (слова, близькі за написанням і звучанням, але різні за значенням). Проте звукова близькість паронімів спричинює семантично неприпустиме вживання їх один замість одного, що веде до затемнення змісту висловлювання.

Місто і місце (Живу в місті Луганськ. Улюблене місце відпочинку).

Гривня і гривна (Позичити дві гривні. Подарувати золоту гривну).

Пам'ятка і пам'ятник (“Слово о полку Ігоревім” – пам'ятка давньої української літератури. Пам'ятник Тарасу Шевченку).

Кампанія і компанія (Виборча кампанія. Весела компанія).

Завдання і задача (На уроці розв'язували математичну задачу. Виконала завдання з української мови).

Правильне читання в початковій школі має відповідати таким критеріям:

- а) безпомилковість відтворення звукового наповнення прочитуваного, тобто читання без пропусків букв, складів, їх перестановок, вставки зайвих літер, складів;
- б) ритмічність (або плавність) читання, яка виявляється у злитому промовлянні складів у словах і злитій вимові ненаголошених службових слів з повнозначними частинами мови;
- в) дотримання орфоепічних норм, передусім правильне наголошування складів, вимова тих звуків і слів, які в мовленні дітей зазнали впливу діалектного оточення.

З метою попередження помилок та удосконалення якостей правильного читання рекомендовано проводити таку роботу:

- артикуляційна гімнастика;
- попередня лексико-орфоепічна підготовка;
- читання з дотриманням орфоепічних норм;
- диференціація схожих складів та слів;
- читання складів та слів за подібністю;
- складання партитури читання;
- лексико-семантична робота;
- складовий та морфемний аналіз слів;

- читання мовчки перед читанням вголос;
- заучування напам'ять віршів, уривків з прозових творів, лічилок, загадок;
- читання під керівництвом вчителя прислів'їв;
- добір рим до відповідних слів із контрольним звуком;
- записування учнями слів на дошці;
- визначення самими учнями важких для вимови слів;
- комбіноване читання;
- спостереження за читанням однокласника з виділенням помилок;
- ігрові вправи («Буква загубилась», «Хто найуважніший»).

ТЕМА 8

ВИРАЗНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ЕФЕКТИВНОГО ЧИТАННЯ

1. *Технічні показники виразного мовлення й виразного читання:*
 - дихання;
 - голос;
 - дикція;
2. *Засоби логіко-емоційної виразності читання:*
 - паузи, їх функціональні різновиди і тривалість;
 - логічні наголоси (тактові і головні) з урахуванням емоційної функції наголошених слів;
 - мелодика та її основні ходи (зміни).

Техніка читання складається з таких елементів:

1) дихання – фізіологічної основи мовлення; 2) голосу – головного інструмента читця; 3) дикції – чіткої вимови звуків, слів, виразів; 4) орфоєпії – правильної літературної вимови.

Основу розвитку техніки мовлення створює правильна постановка дихання, яка здійснюється завдяки вправам дихального апарату.

Залежно від того, які саме м'язи органів дихання беруть найактивнішу участь у роботі дихального апарату, його поділяють на чотири типи: ключичний (високий, плечовий), грудний (середній, реберний), діафрагматичний (низький, черевний), комбінований (грудно-черевний). Перші три типи вважаються неправильними, останній – правильним [47].

Ключичний – це такий тип дихання, за яким повітрям наповнюється лише верхня частина легень. У цьому випадку дихати доводиться частіше, ніж необхідно було б, оскільки в легені поступає мала кількість повітря. Цей тип розрізнити можна за такими ознаками: при вдиханні підіймаються вгору плечі, лопатки і ключиці.

Грудний – тип дихання, при якому повітрям заповнюється лише середня частина легень, у легені поступає значно більша кількість повітря, проте ще недостатня, щоб заповнити і верхню, і нижню частини. Тому цей тип дихання також вважається неправильним. Його ознаки: грудна клітка розширюється, а живіт втягується.

Діафрагматичний – такий тип дихання, за яким повітрям наповнюється переважно нижня частина легень. Таке дихання значно краще, ніж ключичне чи грудне, проте

також неправильне, бо верхня й середня частини легень залишаються пасивними, погано вентилюються. Ознаки такого дихання: при вдиханні віддимається живіт, бо діафрагма інтенсивно скорочується, осідає й тисне на черевну порожнину. Це найпоширеніший тип дихання серед людей, які працюють фізично.

Найбільше доцільний **комбінований** тип дихання. У процесі такого дихання повітрям наповнюються всі ділянки легень [47].

Умови правильного дихання читця

1. Вдихати повітря через ніс слід вільно, безшумно.
2. Починати говорити можна тоді, коли в легені взято незначний надлишок повітря, необхідного для виголошення структурно-логічної частини тексту; це позбавить від «позачергового» вдиху, який порушує плавність і ритм мовлення, спричинює уривчастість, поверховість дихання.
3. Не допускати, щоб повітря було витрачене повністю. Витрачати повітря слід економно й рівномірно. Поповнювати запас повітря треба своєчасно й непомітно.
4. Пам'ятати, що від глибини вдиху залежить сила видиху, отже – сила звучання голосу.
5. Вдихати і видихати слід безшумно, непомітно для слухача, адже якісний звук утворюється спокійним струменем повітря, що виходить під час рівномірного вдиху і видиху (тут не йдеться про афективне мовлення) [47].

Робота над голосом

Голос утворюється в результаті роботи голосових зв'язок і дихання й наділений цінними властивостями: природними (сила, висота, тембр, діапазон) і набутими (темп, політ, звучність).

Сила голосу регулюється довільно. Вона залежить від напруження мовленнєвого апарату й від сили видиху повітря.

Тембр – природне звукове забарвлення голосу. Він залежить від анатомічної будови мовленнєвого апарату, що створює індивідуальні тембри голосів, помітно відмінних між собою.

Висота голосу – це його тональні можливості. Вона залежить від частоти коливання голосових зв'язок. Ця властивість голосу відіграє суттєву роль у роботі читця, оскільки кожен текст має свою висоту звучання, що слід обов'язково враховувати при підготовці тексту до читання.

Діапазон – межа людського голосу від найнижчих до найвищих тонів звучання. Він змінюється як з віком, так і в процесі тренування. Чим ширший діапазон голосу, тим цікавіші інтонаційні варіанти читання й мовлення.

Звучність (дзвінкість) – це властивість голосу, який звучить гучно й чітко. Цьому сприяє робота резонаторів і мовленнєвого апарату. Така властивість буває потрібною у процесі читання емоційно напруженого тексту, де не стільки потрібна сила голосу, скільки його гучне звучання.

Темп – швидкість читання. Кожна людина володіє відповідним темпоритмом усного мовлення, який переносить і в читання.

Полім голосу – здатність забезпечувати хороше сприймання в будь-якому кінці приміщення.

Дикція (лат. *dictio* – вимова) – чітка правильна вимова кожного мовного звука, артикуляція голосних і приголосних.

Орфоепія – (правильне мовлення) *orthos* – правильне, *eros* – мовлення – система загальноприйнятих правил, що визначають єдину правильну, літературну вимову [47].

ЗАСОБИ ЛОГІКО-ЕМОЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ ЧИТАННЯ

Під поняттям «засоби логіко-емоційної виразності читання» розуміють сукупність органічно пов'язаних між собою компонентів виразності, без осмислення і врахування яких неможливо передати логічного та емоційного (внутрішнього, психологічного) змісту мовлення [47, с. 45].

До таких компонентів належать:

1. Паузи, їх функціональні різновиди і тривалість.
2. Логічні наголоси (тактові і головні) з врахуванням емоційної функції наголошених слів.
3. Мелодика та її основні ходи (зміни).
4. Темп та його варіювання.

*Мовні такти, їх значення для процесу читання,
мовлення*

Важливість мовного такту для процесу читання, мовлення полягає в тому, що він тісно пов'язує між собою всі компоненти ЗЛЕВЧ і таким чином виразно передає зміст тексту. Мовленнєвий зміст слухачі сприймають не окремими словами, а групами слів, які тісно пов'язані між собою за змістом. Наприклад:

На честь перемоги/ заклав Ярослав/ місто велике./

Для кращого сприйняття змісту речення і цілого твору кожний мовний такт відділяється від іншого зупинкою (паузою). Таким чином, *мовний такт* – це слово чи група слів, що вимовляються від паузи до паузи і становлять окреме однослівне чи багатослівне поняття загального змісту речення [47, с. 61].

Задля виразності читання необхідно досконало знати процес членування тексту на мовні такти й саму їх сутність.

(Більш детально про це ви можете дізнатися із посібника Олійника Г.А. «Виразне читання: Основи теорії»).

Паузи

Паузою називається зупинка між мовними тактами, окремими словами та між складами слів. Відповідно до змісту, почуттів і мети висловлювання, а також обставин місця й часу, в яких здійснюється це висловлювання, паузи поділяються на синтаксичні, психологічні, віршові та фізіологічні.

Синтаксична пауза. Членування тексту на мовні такти, а отже, і розстановку пауз нам підказує автор тексту за допомогою розділових знаків. Розділові знаки в кінці речення (крапка, знак питання, знак оклику) завжди відповідають паузам, оскільки відділяють одне від іншого висловлювання із закінченим висловленням. Крапка з комою, тире, двокрапка, дужки також відповідають обов'язковій паузі. Кома частіше за все також збігається з паузою. Проте є випадки, коли за правилами пунктуації кома обов'язково потрібна, а пауза не робиться.

Пауза *не робиться* при таких розділових знаках:

1. Перед звертанням, якщо воно стоїть усередині або в кінці речення.

2. Після вигуку, який своїм змістом нерозривно пов'язаний з наступними словами (*Ой, як не гарно! Ох, і зголоднів я!*).

3. Перед модальними, вставними словами, словосполученнями.

4. Перед короткими порівняльними зворотами зі сполучниками *мов, як, ніби*.

5. У жвавому темпі перед підрядним реченням, дієприкметниковим чи дієприслівниковим зворотом, якщо

він за змістом тісно пов'язаний з тим словом, що стоїть перед комою.

6. Між двома словами, що повторюються як єдине ціле.

7. Після сполучників *і, та, то* перед дієприкметниковими чи дієприслівниковими зворотами, вставними словами.

Логічна пауза. Основне її призначення – «бути виразником нашого розуміння: логічна пауза дає змогу у злитому звучанні мовного такту підкреслювати єдність його смислового значення» [47, с. 67]. Логічна пауза – це зупинка, що зумовлюється тільки конкретним змістом.

Психологічною паузою називається така зупинка на початку, в середині або в кінці речення, яка завжди виправдовується психологічно й зосереджує чи затримує увагу слухачів на важливих моментах змісту тексту (мовлення) і тим самим викликає певні настрої, переживання, аналогічні авторові, його героям і самому читцеві. (Про різновиди психологічних пауз детально прочитайте за посібником Олійника Г.А. «Виразне читання. Основи теорії» с.72-76).

Віршовою паузою називається зупинка в кінці віршованого рядка лише при переносі з нього думки одного мовного такту в наступний рядок. В інших випадках вона збігається з іншими паузами. Віршова пауза використовується лише при читанні віршованих творів, де вона поряд з іншими видами пауз відіграє особливу роль. Як правило, в усіх випадках віршова пауза повинна бути не формальною, а завжди осмисленою і змістовною.

Фізіологічна пауза. У художніх текстах ми можемо зустрітися ще з так званою фізіологічною паузою, тобто

такою, що зумовлюється не переживанням, а фізичним станом персонажа. Автор нерідко мовою персонажів передає їх стан – втому, задишку, переляк, природне заїкання, що характеризується переривчастістю мови тощо.

На відміну від психологічної паузи, фізіологічна робиться тільки з метою передачі певних особливостей мови персонажів: як вони говорять у певній ситуації чи при певному фізичному стані свого організму, але ніяк не повинна характеризувати фізичний стан самого читця.

Логічні наголоси

Логічним називається такий наголос, яким виділяються основні слова, за допомогою яких виражається зміст у складі всієї фрази. Логічні наголоси за допомогою визначеного складу мовних тактів і через кожний зокрема висувають на перший план у фразі потрібні слова, найважливіші у смислового й чуттєвого відношеннях.

Якщо переносити логічний наголос з одного слова на інше, то змінюватиметься і зміст мовних тактів, а через них і зміст усієї фрази. У цьому легко переконатися на такому прикладі:

Олена Петрівна / повела своїх першокласників / до зоопарку.

Якщо ми вимовлятимемо цю фразу п'ять разів і кожного разу виділятимемо окреме слово по черзі, то, не порушуючи єдності мовних тактів, матимемо п'ять різних за змістом висловлювань.

Олена Петрівна / повела своїх першокласників /до зоопарку.

(Олена Петрівна, а не хтось інший).

Олена Петрівна/ повела своїх першокласників/ до зоопарку.

(Саме повела, а не, наприклад, повезла).

Олена Петрівна/ повела своїх першокласників/ до зоопарку.

(Повела лише своїх першокласників, а не дітей з усіх перших класів школи).

Олена Петрівна/ повела своїх першокласників/ до зоопарку.

(Повела першокласників, а не учнів другого чи третього класу).

Олена Петрівна/ повела своїх першокласників/ до зоопарку.

(Повела до зоопарку, а не до музею чи театру).

Як бачимо, наголошеним у фразі може бути будь-яке слово, проте лише відповідно до того, що хоче сказати мовець.

За функціональними особливостями розрізняють тактовий і головний логічний наголос. *Тактовим* називається такий логічний наголос, який діє лише в межах одного мовного такту й виділяє в ньому лише одне слово, що підпорядковує собі всі інші і є виразником змісту всього речення. Таким чином, у кожному мовному такті логічний наголос указує на лише одне найважливіше за змістом слово. У фразі стільки логічно наголошених слів, скільки в ньому мовних тактів.

Головним логічним наголосом називається такий, що діє в межах усієї фрази, усіх мовних тактів і в єдності зі спадною мелодикою виділяє одне слово серед уже виділених і ним завершує зміст даної фрази. На письмі позначається двома горизонтальними рисками знизу [47, с. 90].

Головний логічний наголос диктується контекстом, зв'язком речень між собою й може припадати на наголошене

слово у будь-якому мовному такті фрази. Якщо, наприклад, прочитати фразу «Олена Петрівна повела своїх першокласників до зоопарку» у плані відповіді на запитання: «Хто повів першокласників до зоопарку?», то головний логічний наголос буде падати на іменники «Катерина Іванівна». Місце головного логічного наголосу зміниться, якщо поставити інше запитання, наприклад: «Куди повела Катерина Іванівна своїх першокласників?». У цьому випадку головний логічний наголос буде падати на останнє слово фрази «до зоопарку».

Вимова логічно наголошених слів може бути підкреслено уповільненою або прискореною, мати різну модифікацію голосу, часу й сили звучання, тобто характеризуватися різноманітністю поєднання тональних, динамічних і темпоральних чинників.

Мелодика мовлення – це певні зміни нашого голосу в межах підвищення й пониження, а також сили і тривалості звучання в процесі мовлення.

Головні мелодичні ходи (зміни) на слуховому рівні сприймання характеризуються *підвищенням, монотонном* (однотонном) і *пониженням* голосу.

1. Кожне мелодичне пониження (спадна мелодика) свідчить про завершеність думки. Якщо думка в мовному такті, фразі завершена – мелодика спадна.
2. Будь-яке мелодичне підвищення (висхідна мелодика) свідчить про розвиток думки.
3. Рівна, монотонна мелодика характеризує незакінчену або перервану думку, що потребує або розвитку, або завершення в наступному чи наступних мовних тактах. Тому монотон припадає переважно на середні мовні такти.

ТЕМА 9

УСВІДОМЛЕНЕ ЧИТАННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

1. Осмислення літературного твору у процесі навчання.
Види літературного аналізу.
2. Принципи організації аналізу літературного твору в школі. Функції літературного аналізу.
3. Методи аналізу художнього тексту в сучасному літературознавстві.
4. Смысловий і структурний аналіз тексту в початковій школі.

Літературна освіта є важливим складником всебічно розвиненої особистості, оскільки впливає на формування культурних та життєвих цінностей людини, вміння усвідомлювати, критично осмислювати, оцінювати, порівнювати різні сутності, прояви буття.

Першооснови літературної освіти формуються завдяки таким *основним напрямам роботи*:

- удосконалення повноцінної навички читання;
- формування умінь школярів адекватно сприймати літературні твори, працювати з дитячою книжкою;
- ознайомлення школярів з дитячою літературою широкого тематичного та жанрового кола, різних українських та зарубіжних авторів;
- розвиток творчих літературних здібностей учнів;
- формування системи морально-етичних і соціальних переконань у зв'язку з прочитаним [34].

Повноцінний літературний розвиток неможливий без осмислення літературного твору у процесі навчання

здобувачів освіти читання, оскільки читаючи різноманітні твори, дитина збагачується, набуває певного досвіду, поринає у світ задумів іншої людини, яка реалізує суспільно значущі ідеї та ідеали засобами мови.

Загальними принципами аналізу художнього твору є принцип цілісності, принцип відповідності форм і шляхів аналізу твору його художній природі, принцип єдності змісту та форми твору, принцип багатозначності. Схематично це можна подати так [71]:

Принципи організації аналізу літературного твору в школі

- принцип цілісності;
- принцип єдності змісту і форми;
- контекстний принцип;
- культурологічний принцип;
- принцип варіативності;
- принцип виборності;
- принцип діалогічності;

- особистісний принцип;
- принцип толерантності (антидогматичності);
- принцип емоційності [71].

Функції шкільного аналізу:

- *когнітивна* (засвоєння літературних знань, читацьких умінь та навичок у процесі аналізу);
- *естетична* (забезпечення розгляду твору як мистецького явища);
- *виховна* (виховання читацьких потреб та інтересів читача);
- *мотиваційна* (формування мотивів аналізу твору);
- *аксіологічна* (виявлення духовно-ціннісного потенціалу літературного твору);
- *рецептивна* (пізнання світу та себе через прочитане);
- *комунікативна* (здійснення діалогу між автором, текстом та читачем);
- *проекувальна* (усвідомлення та формування близьких та віддалених цілей аналізу, вибір засобів їх досягнення);
- *коригуюча* (подолання наслідків впливу низькопробної літератури, формування умінь поцінувати твори класичної та сучасної художньої літератури, протистояти бездуховному потоку інформації) [69].

Методи аналізу художнього тексту в сучасному літературознавстві

Біографічний (продуктивний під час вивчення творів сентименталізму, романтизму, а також жанрів ліричних та біографічно-епічних).

Соціологічний. Ефективний під час вивчення творів просвітницького реалізму, реалізму ХХ ст., творів з яскраво

вираженою соціально-політичною проблематикою (соціально-політичні романи, драми).

Формальний. Продуктивний під час розгляду творів модернізму, постмодернізму, а також віршів.

Порівняльний. Особливо важливий у процесі вивчення творів різних національних літератур одного жанру, напрямку, однієї доби.

Ритуально-міфологічний. Може використовуватись у старших класах під час вивчення творів, близьких до фольклору, з реміфологічними мотивами.

Історико-функціональний. Найдоцільніше застосовувати для вивчення творів, де зображено довговічне тернисте життя [71].

Традиційні шляхи аналізу літературного твору

1. **«Слідом за автором»** – розбір та осмислення компонентів твору у зв'язку з розвитком сюжету.
2. **Пообразний** – розбір та осмислення окремих образів-персонажів літературного твору.
3. **Проблемно-тематичний** – пошук відповідей на запитання, завдання з перспективою виходу на інші, ширші проблеми [71].

Нетрадиційні шляхи

1. **Літературознавчий** – поглиблене вивчення літературно-критичних джерел, а саме: творчих (чернеток, варіантів текстів), ділових (ділових паперів, листів), інтимних (щоденників, Мемуарів), критичних (нарисів, зауважень, інформації про видання твору тощо).
2. **Стилістичний** – дослідження стильових особливостей тексту, стилю письменника.

3. **Композиційний** – дослідження взаємозв'язку компонентів літературного твору.
4. **Лінгвістичний** – спостереження за мовними одиницями художнього твору, дослідження мовних особливостей тексту.
5. **Компаративний (порівняльний)** – встановлення зв'язків, спільних рис у прочитаних текстах; спостереження за зображенням на малюнках до прочитаного твору, порівняння інших інтерпретацій літературного твору; порівняння інших інтерпретацій літературного тексту.
6. **Структурно-семантичний** – дослідження особливостей поєднання фраз у тексті за логічним, асоціативним принципами; встановлення причин зміни значення певних семантичних одиниць.
7. **Філологічний** – комбіноване дослідження лінгвістичних та літературознавчих особливостей тексту.
8. **Герменевтичний** – тлумачення багатозначних у змістовому плані текстів або назв текстів.
9. **Гендерний** – аналіз символіки тексту з урахуванням особливостей чоловічого або жіночого сприйняття світу [71].

Основні елементи аналізу художнього твору «слідом за автором»:

- Аналіз фабули твору.
- Розгляд особливостей сюжету художнього твору.
- Аналіз композиції художнього твору.
- Цілісна структура літературного твору [71].

Шляхи та види аналізу художнього тексту [71]

(адаптовані до шкільної практики й такі, що набувають у ній поширення)

Шлях аналізу літературного твору є засобом найглибшого розуміння тексту, напрямком його вивчення, послідовністю.

Традиційні шляхи аналізу літературного твору використовуються часто, зазвичай, упродовж уроку.

Нетрадиційні шляхи аналізу літературного твору використовуються, зазвичай, як елементи, у старших класах (за умови дидактичної потреби) – упродовж уроку або системи уроків.

Провідним принципом вивчення художніх творів у **початкових класах** є сприймання й усвідомлення учнями змісту у взаємозв'язку із аналізом його форми, тобто засобами відображення дійсності, позиції автора.

О. Савченко виділяє такі *етапи опрацювання художніх творів*:

- 1) підготовку учнів до сприймання нового твору;
- 2) первинне читання тексту з метою ознайомлення зі змістом;
- 3) аналітичне читання (смысловий, структурний, художній аналіз змісту), що має практичну спрямованість і здійснюється на основі багаторазового перечитування тексту;
- 4) удосконалення якостей читацької навички, яке відбувається на різних етапах;
- 5) висновок – узагальнення з прочитаного;
- 6) творча робота на основі прочитаного.

Головне завдання аналізу – виробити в учнів навичку вчитуватися в текст, розмірковувати над його змістом.

Вимоги до видів роботи під час аналізу:

- ✓ завдання, запитання спрямовуються на те, щоб діти зрозуміли сюжетну лінію;
- ✓ піднялися до розуміння смислової лінії тексту;
- ✓ співпереживали з героями, розмірковували над задумом автора.

Основна лінія аналізу – від сюжету твору до розуміння його змісту.

Основні аспекти на шляху аналізу:

- ✓ рівень сюжету – аналіз подій і знайомство з героями;
- ✓ рівень героя – мотиви вчинків героїв твору, ставлення до них читача;
- ✓ рівень автора – ставлення автора до своїх героїв, основна думка твору [61].

Свідоме читання забезпечує уміння читати з ясным розумінням змісту тексту, описаних подій, зв'язку між ними й уміння оцінити вчинки дійових осіб. Свідомим вважається читання, якщо учень спроможний не тільки переказати, а й висловити своє ставлення до прочитаного.

Для того, щоб учні прочитали текст свідомо, проводиться його аналіз зі сторони змісту та художніх засобів. Виділяють *три рівні* засвоєння школярами практичного змісту твору:

- 1-й рівень – сприймання дітьми сюжетної лінії;
- 2-й рівень – розуміння причинно-наслідкових відношень між подіями (розуміння підтексту);
- 3-й рівень – усвідомлення основної думки твору, загального настрою, авторської оцінки описаних подій і власного ставлення до прочитаного [20].

Свідомість читання базується на оглядовому, ознайомлюючому та вивчаючому читанні, які в свою чергу ґрунтуються на таких прийомах:

- виділення заголовків і рубрик з метою отримання загального уявлення про тему, зміст, структуру тексту;
- перегляд першого і останнього абзаців з метою загального уявлення про зміст;
- побіжний перегляд вказаного вчителем фрагменту тексту;
- постановка запитань самими учнями;
- використання опорних схем для визначення тематичної спрямованості або для повторення змісту тексту;
- знаходження частин тексту для підтвердження власних міркувань;
- спонукання учнів до висловлювання власних припущень та залучення до аналізу протилежних думок [22].

У початкових класах найбільш поширеними прийомами роботи щодо удосконалення свідомості читання є:

- поділ тексту на частини;
- складання плану;
- графічне малювання;
- використання картинного плану;
- складання на основі змісту сценарію (4 клас);
- переказ прочитаного (детальний, стислий, вибірковий, творчий);
- читання в особах;
- визначення теми та ідеї твору за опорними питаннями (про що розповідається в тексті – тема; що хотів сказати автор – ідея);
- називання дійових осіб;
- добір прислів'їв, приказок до тексту;

- робота над образними словами і виразами;
- зіставлення частин тексту з книжковою ілюстрацією;
- добір інших заголовків;
- підбір уривків текстів до малюнка;
- встановлення фактологічного ланцюжка подій;
- робота з методичним апаратом підручника (відповіді на запитання в підручнику, виконання інших завдань);
- добір назв словами з тексту до серії сюжетних малюнків [20].

ТЕМА 10

КРИТИЧНЕ ЧИТАННЯ

1. *Критичне читання і критичний читач.*
2. *Критичне читання і критичне мислення.*
3. *Робота над удосконаленням якостей критичного читання в школі.*

Критичне читання – різновид комунікативного читання, що передбачає оцінку прочитаного шляхом порівняння змісту тексту з особистими поглядами читача, його знаннями, власним життєвим досвідом. Таке читання передбачає повне та точне розуміння тексту, авторської позиції, літературних прийомів та специфіки авторського стилю. Критичне читання ґрунтується на повному розумінні змісту тексту та інтегрує різні види читання, передбачає високий рівень розвитку умінь читання, здатність аналізувати зміст, стиль, мовну форму, піддавати критичній оцінці прочитане.

Критичне читання передбачає здатність інтерпретувати та судити про інформацію, яка лежить в основі тексту [19].

Критичне читання має на меті досягнення повного розуміння тексту. Щодо цього застосовуються такі шляхи роботи:

- ✓ інтерпретація намірів й мети автора;
- ✓ перевірка оригінальності змісту;
- ✓ узгодження інформації конкретного тексту з відомостями на цю ж тему з інших джерел;
- ✓ перевірка правдивості інформації;
- ✓ аналіз використаних автором аргументів та їх інтерпретації;
- ✓ встановлення логічних взаємозв'язків між змістом тексту та знаннями читача;
- ✓ визначення успіхів та помилок змісту тексту;

Критичне читання пов'язане із критичним мисленням, оскільки читач, наділений знаннями та досвідом, застосовує власні засоби читання та розуміння, на основі яких формує оцінні судження [15].

Якщо, наприклад, читати різні джерела (сайт, газету, книгу), дивитись телебачення, слухати свідків й отримувати звідусіль одне й те саме, то це – факт. Одне джерело повідомляє лише інформацію, яку необхідно перевіряти й уточнювати. Критичний читач наділений здатністю аналізувати й осмислювати інформацію, робити висновки. Уміння критично ставитись до читання породжує здатність думати, оскільки критичний читач не лише споживає інформацію, що надходить, а осмислює її з метою сформуванню власну думку.

Критичне читання, таким чином, – це вдумливе читання, що заперечує пасивне сприйняття текстової інформації. Критичні читачі здатні оцінити текст щодо його точності та обґрунтованості, узгодити авторські погляди з власними судженнями з метою запобігання будь-яких маніпулювань [15].

З іншого боку, критичне читання розглядають як методику вивчення тексту, оскільки за умови його розуміння можна формувати власну позицію, висловлювати міркування щодо інформації, яку несе текст, формувати висновки, ставити запитання, готувати резюме, ментальні карти, схеми тощо.

З цією метою рекомендовано використання спеціальних інструментів [53]:

- читання з маркуванням тексту;
- подвійний щоденник;
- припущення на основі запропонованих слів;
- читання із зупинками;
- читання в парах;
- метод опорних слів;
- спрямоване читання.

Крім того, при роботі в школі з дітьми застосовуються такі **методичні прийоми**:

«**Знаю – хочу знати – взнав**». Ставляться питання для самостійного осмислення за обраною темою після опрацювання тексту. Відповіді записуються у формі таблиці

Знаю	Хочу знати	Взнав

«**Сенкан**». Суть цього прийому полягає в підборі різних характеристик певного явища чи предмету.

- 1-й рядок – це назва явища, предмету, об’єкту;

- 2-й рядок – кілька прикметників (зазвичай два), які характеризують перший рядок;
- 3-й рядок – дієслово/дієприкметник;
- 4-й рядок – висловлювання не об'єктивного сприйняття теми, а суб'єктивного ставлення до неї;
- 5-й рядок – пишеться знову всього одне слово, яке є узагальненням, тобто висновок, який робиться з усієї інформації попередніх чотирьох рядків і лаконічно виражає суть теми, як би закрити її та зацикливши зміст тексту.

«Прогнозування за ілюстрацією». Демонструється ілюстрація до теми обговорення. Діти мають зробити свої припущення щодо теми та що вони знають із цього приводу.

«Дерево припущень». Цей прийом підходить для тем, що містять елемент прогнозування на випередження або обговорень щодо розвитку якогось явища у майбутньому / абстрагування. Учні озвучують свої ідеї та спільно створюють «дерево передбачень», де стовбур – задана тема, гілки – передбачення (я думаю, що ...; ймовірно, що буде так...), а листя – аргументи на користь тверджень.

«Ромашка Блума». Технологія цього прийому розроблена за педагогічним принципом таксономії (від грец. – порядок і закон) американського психолога Бенджаміна Блума та його шести рівнів навчальних цілей в когнітивній сфері: знання – розуміння – застосування – аналіз – синтез – оцінка.

Після першого знайомства з інформацією вчитель ставить учням питання:

• *Прості/фактичні* (на перевірку пам'яті): Що...? Де...? Коли...?

- *Уточнювальні*: Ти вважаєш, що...? Тобто ти сказав, що...? Ти бачиш це так..?

- *Пояснювальні*: Чому...? Що мається на увазі...? Яка головна ідея...?

- *Творчі*, де є елемент прогнозу/припущення: А що, якби...? Як би покращили...? Запропонуйте альтернативу...

- *Оцінювальні*: Чим щось відрізняється від іншого? Наскільки цінними є...? Як би ви визначили/аргументували...? Яке судження ви можете зробити з приводу...? тощо.

- *Практичні*, що мають висвітлити зв'язок теорії з життям: де це застосовується у повсякденному житті? Як це можна використати на практиці?

Питання можна оформити у вигляді «ромашки Блума» (де на кожній пелюстці – відповідне питання) та дати на опрацювання в командах, групах, трійках [53].

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І ЗАВДАННЯ ДО НИХ

Практичне заняття № 1 ПРАВИЛЬНЕ ЧИТАННЯ

План

1. Норми вимови як компонент правильності мовлення і правильності читання.
2. Лексичні норми. Робота над лексичним значенням слова на уроках літературного читання.
3. Наголос.
4. Пунктуаційні норми в контексті правильного читання.
5. Вправи й завдання на удосконалення навичок правильного читання в початковій школі.

Література

1. Анісімова Г.О., Нікулочкіна О.В. Сучасний урок у початковій школі : традиції та інновації (навчально-методичний посібник). Тернопіль : Мандрівець, 2013. 104 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ : Видавничий дім КМ Academia, 1994. 254 с.
3. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : навч. посібник. Львів : Світ , 1990. 232 с.
4. Кизилова В. Теорія і практика мовленнєвої комунікації : навч. посібник. Луганськ : вид-во ДЗ. «ЛНУ», 2011. 164 с.
5. Коваль Ганна. Урок читання у початкових класах. Зміст та дидактична структура. Тернопіль : Півдручники і посібники, 2008. 80 с.
6. Мовчун Л. Норми літературної вимови. *Початкова школа*. 1999. № 4. С. 43–44.

7. Нікітіна Н. Українська мова на телебаченні: сьогочасна ситуація. *Дивослово*. 2004. № 12. С. 2–7.
8. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради : навч. посіб. Київ : Либідь, 1999. 240 с.
9. Русанівський В. М., Єрмоленко С. Я. Життя слова. Київ : Вища шк., 1978. 191 с.
10. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах. Київ : Освіта, 2007. 334 с.
11. Савченко О. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 6–11.
12. Словник правильного слововживання. *Вітчизна*. 1998. № 1–2, 5–6, 11–12.

Завдання

1. Виконати контрольнo-тренувальні вправи.
2. Розробити вправи й завдання для роботи з дітьми на уроках літературного читання в початковій школі (2 – 3) щодо удосконалення якостей правильного читання.

1. Правильно вимовити наведені слова. Пояснити основні правила вимови голосних і приголосних звуків.

Джміль, виряджати, пшеничний, відживати, ганок, грати, гастролі, музичний, селянський, смієшся, у книжці, плащ, молотьба, кожух, зозуленька, хвалимо, веде, лічба, м'ята.

2. Пояснити, які орфоепічні норми та орфографічні правила порушені в наведених прикладах. виправити помилки.

В Криму закінчується оксамитовий сезон. Вже настала осінь. Йдуть дощі. Вітер бує в степу. Листя пожовкло у саду. Дощі ідуть часто. Соломія і Остап. З'їзд екологів проходив в

Криму. Мале суденце довго плавало у океані. Ніхто вже не міг й відрадити. Виступати в складі команди. Ніхто і не думав потіснитися. Надати допомогу у цьому місяці.

3. Дотримуючись орфоепічних норм української літературної мови щодо вимови глухих і дзвінких приголосних, прочитати подані слова.

1. Хлібороб, полоз, прораб, солод, похід, перелаз, саквояж, масаж, вуж, фураж, наказ, хліб, берег, мороз, город, брід, луг, шлюб, батіг, тулуб.

2. Скубти, грибки, бабка, слизько, вузький, вогкий, кігті, берізка, обкатка, губка, ложка, їжте, обмазка, берегти, сядьте, занадто, будьте, черідка, кладка, берегти, ковзкий, повзти, лізьте, сережки, полежте, мережка, підхід, підпіччя, відхилити.

3. Розцілуватися, розхитувати, розспіватися, розсердитися, розписати, розкидати; безтактний, безперечний, безстрашний, безформний, безкомпромісний, зцідити, з кавою, з тишею, з пивом, з фотографом, з сином, з цибулею, з хріном.

4. Просьба, молотьба, футбол, екзамен, анекдот, екзальтований, гексаметр.

5. Агрус, гніт, гелготіти, гедзь, гуля, гирлига, хуга, дзига, гудзик, ганок, гандж, гвалт, гава, гринджоли, ґрунт.

6. Галка, багато, газета, гараж, загадка, магазин, нога, вогонь, голос, голова, голод, геть, гетьман, багно, ворог, плуг.

7. Дзвін, ходжу, джура, віджати, гедзь, підземний, джем, відзначитися, піджилки, дзьоб, відрядження, підживлення, бджола, паранджа.

4. Прочитати текст, дотримуючись основних норм літературної вимови.

Моя любове! Я перед тобою.

Бери мене в свої блаженні сни.
Лиш не зроби слухняною рабою,
Не ошукай і крил не обітни!
Не допусти, щоб світ зійшовся клином,
і не приспи, для чого я живу.
Даруй мені над шляхом тополиним
важкого сонця древню булаву.
Не дай мені заплутатись в дрібницях,
Не розміняй на спотички доріг,
бо кості перевернуться в гробницях
гірких і гордих прадідів моїх.
І в них було кохання, як у мене,
і від любові тьмарився їм світ.
І їх жінки хапали за стремена,
та що поробиш, – тільки до воріт.
А там... а там... Жорстокий клекіт бою
і дзвін мечів до третьої весни...
Моя любове! Я перед тобою.
Бери мене в свої блаженні сни.

(Л. Костенко)

*5. Поставити знак наголосу в словах. Перевірити
правильність відповіді за словником.*

Олень, договір, подруга, кидати, випадок, рукопис,
гуртожиток, загадка, нездоланний, стиснення, дихання,
черговий, значущий, дефіс, диспансер, ненависть, столяр,
феномен, кілометр, апостроф, атлас, весняний, видання,
дочка, дошка, квартал, стиха, звисока, тимча-сом, дарма.

*6. До низки слів, що мають подвійний наголос, додати
свої приклади, дібрані зі "Словника наголосів української
літературної мови" М. Погрібного (К., 1964). Укажіть, який
з наголосів уживається переважно.*

Алфавіт, весняний, договір, жало́, за́вжди, простий, ясний.

7. Пояснити значення наведених слів, кожне слово ввести в контекст, який найбільш виразно розкриє їх лексичне значення. Визначити тип семантичних зв'язків (синонімії, омонімії, пароніми).

Блюдо – страва, фарба – барва, вагання – коливання, виняток – виключення, відміняти – скасовувати, останні – інші, заступник – замісник, висвітлювати – освітлювати, дрібний – мілкий, заважати – мішати, любити – кохати, протягом – на протязі.

8. Пояснити відмінність лексичних значень слів-паронімів. Дібрати самостійно 5 паронімічних пар і створити для них контекст.

Пам'ятка – пам'ятник; гривня – гривна; завдання – задача; кампанія – компанія; людний – людяний; особовий – особистий; музичний – музикальний; знання – знаття.

Практичне заняття № 2–3.

ВИРАЗНЕ ЧИТАННЯ

План

1. Технічні показники виразного читання.
 - 1.1. Дихання як основа виразності читання.
 - 1.2. Робота над голосом.
2. Засоби логіко-емоційної виразності читання.
 - 2.1. Мовні такти, їх значення для процесу читання, мовлення. Членування тексту на мовні такти.
 - 2.2. Паузи, їх різновиди.
 - 2.3. Емоційна функція наголошених слів.
 - 2.4. Мелодика мовлення.
3. Виразне читання в початковій школі.

3.1. Програмові вимоги (по класах).

3.2. Вправи й завдання для удосконалення навичок виразного читання в початковій школі.

Література

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : навч. посібник. Львів : Світ, 1990. 232 с.
2. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1995. 207 с.
3. Капська А. Й. Виразне читання. Практичні й лабораторні заняття : навч. посібник. Київ, Вища школа, 1990. 175 с.
4. Олійник В.П. Поетичні джерела красномовства. *Трибуна*. 1991. №3. С.8–9.

Завдання

1. Підготуватися до висвітлення питань плану.
2. Виконати контрольнo-тренувальні вправи.
3. Проаналізувати чинні підручники щодо програмових вимог до виразного читання.
4. Запропонувати власні приклади вправ і завдань на удосконалення навичок виразного читання в початковій школі (за новими програмами й підручниками).

Контрольно-тренувальні вправи

1. Читаючи текст, навчіться дотримуватися співмірності вдиху й видиху при читанні, на коротких фразах не робити різкого видиху, до кінця довгої фрази не послаблювати сили голосу.

Де зараз ви, кати мого народу?

Де велич, сила ваша де?

На ясні зорі і на тихі води

Вже чорна ваша злоба не впаде.

Народ росте, і множитья, і діє
Без ваших нагаїв і палаша.
Під сонцем вічності древніє й молодіє
Його жорстока й лагідна душа.

Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть всі перевертні й прибудуи,
І орди завойовників-заброд!

Ви, байстрюки катів осатанілих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народ мій є! В його гарячих жилах
Козацька кров пульсує і гуде!

(В. Симоненко)

2. Доберіть тексти ≈ 100 слів.

Позначте місце злету (↗) і падіння (↘) голосу, перевірте силу звучання в різних за розміром приміщеннях (поставте слухача на різні відстані від мовця).

Встановіть, чи залежить темп (швидкість) мовлення – при збереженні його виразності – від простору, на який воно поширюється.

3. Навчітья говорити скоромовки. Наведіть власні приклади скоромовок.

1. Був бик тупогуб, тупогубенький бичок; у бика була тупа губа. 2. Летів горобчик, сів на стовпчик, прибіг хлопчик – утік горобчик. 3. Хитру сороку спіймати морока, а ка сорок сорок – сорок морок. 4. Прийшов Прокіп – кипить окріп. Пішов Прокіп – кипить окріп; як при Прокопі кипів окріп, так

і без Прокопа кипить остріп. 5. Щастя щире шириться щосили.
6. Сів шпак на шпаківню, заспівав шпак півню: «Так як ти, не
вмію я, ти не вмієш так, як я».

4. *Виразно прочитайте текст, підкресліть слова, на які падає логічний наголос, і встановіть їх залежність від структури фрази, порядку слів, словесного наповнення. Визначте специфіку інтонування підкреслених місць у тексті та зумовленість розділових знаків. З'ясуйте, чи всі розділові знаки відтворюють ваше розуміння тексту.*

I. Чорна хмара вкриває півнеба з дніпрового краю,
Димом віють долини. Спадає остання роса.
Ти виходиш одна, одинока, можливо, я знаю.
Там, де хмара пливе і останній промінчик згаса
(А. Малишко)

II. Десь на дні мого серця
Заплела дивну казку любов.
Я ішов від озерця.
Ти сказала мені: «Будь здоров!
Будь здоров, ти, мій любий юначе!...»
Ах, а серце і досі ще плаче.
Я ішов від озерця...
Десь на дні мого серця
Заплела дивну казку любов

(II. Тичина)

5. *Розкрийте важливість мовного такту для процесу читання. Поділіть подані речення на мовні такти.*

1. Оскільки в процесі читання ліричного твору важливо передати не тільки певні переживання автора, ліричного героя, викликані різними обставинами життя, а й характер переживань за своїм змістом, то, зрозуміло, читцю треба докладно розкрити авторські медитації і притаманну йому

об'єктивність тону (з підручника). 2. А віща скрипка і срібний відгомін бринять, єднаються над моїм дитинством, підіймають на крила мою душу і забирають її в нерозгадану далину (М. Стельмах). 3. Там-сям крізь крони проривалися сонячні промені, влягаючись на опалі листя рухливими жовтими латками (К. Пісоцький). 4. Але як він увійшов у город і проходив вузькою вулицею, поглядаючи на невеличкі одноповерхові будиночки, пооббивані дошками і помазані сірою фарбою, то не знав, у які саме двері має почати стукати (Б. Грінченко).

6. Назвіть типи пауз. Наведіть приклади речень із синтаксичною, психологічною (з її різновидами), логічною, віршовою, фізіологічною паузою.

7. Поясніть, як зміниться зміст висловлювання зі зміною місця логічного наголосу:

Марина Олексіївна / повела своїх першокласників / на екскурсію / до парку.

Марина Олексіївна / повела своїх першокласників / на екскурсію / до парку.

Марина Олексіївна / повела своїх першокласників / на екскурсію / до парку.

Марина Олексіївна / повела своїх першокласників / на екскурсію / до парку.

Марина Олексіївна / повела своїх першокласників / на екскурсію / до парку.

Марина Олексіївна / повела своїх першокласників / на екскурсію / до парку.

Практичне заняття № 4

ШВИДКЕ ЧИТАННЯ

План

1. Психологічні й лінгвістичні основи розвитку швидкості читання.
2. Темп читання і самостійна робота з книгою.
3. Зорове сприйняття тексту та увага при читанні.
4. Основні техніки швидкочитання.
5. Вправи для розвитку темпу читання.

Література

1. Габулова Р. М. Шляхи вдосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1982. №11. С. 37–44.
2. Журавель А. В. Шляхи вдосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1985. №7. С.10.
3. Лухтай Л. К. Шляхи вдосконалення техніки читання школярів. *Початкова школа*. 1989. №5. С.18–23.
4. Пальченко І. Г. Про вдосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1989. №11. С.13–17.
5. Пальченко І. Г. Система вправ для розвитку навичок швидко читати. *Початкова школа*. 1991. №4. С. 19–22.
6. Пальченко И. Г. Обучение детей динамическому чтению и быстрому каллиграфическому письму. Луганск: Знание, 1992. 43 с.
7. Пінчук Г. Робота з удосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1997. № 11. С. 8–11.
8. Сарапулова Є. Г. Швидкочитання для першокласників. *Початкова школа*. 1993. № 4; 8. С. 25; 17.

9. Хоменко Н.П., Яковець О.Р. Ефективне читання як невід’ємна складова навчального процесу. URL : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06hnpnsp.pdf>.
10. Шкловська О. Методичні засади формування читацької компетенції. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2007. №5. С. 8–12.

Завдання

1. Науковці виділяють *види читання*, що впливають на розвиток швидкого читання: читання учнями вголос; напівголосне читання; мовчазне читання; вибіркоче читання; вибіркоче читання за малюнками; вибіркоче читання за питаннями; читання в особах; читання ланцюжком; дати повні відповіді на питання до тексту, зачитати їх; читання на одній ноті; чергування голосного і мовчазного читання; читання із зміною темпу; читання-гудіння; читання виду „Пташиний базар”; зачитати питальні (окличні) речення; читання тексту з першою закритою буквою у слові; читання тексту з пропущеними словами; читання за смужкою; емоційне читання зі зміною голосу; відшукування рядків та їх читання за даним планом; читання в темпі скоромовки; читання під музику; читання абзацами; читання діалогів; читання слів з певною буквою (наприклад з буквою і); читання тексту з відривом від тексту; читання напіввідкритого тексту; читання з відстукуванням ритму [Коваль Г.П. *Методика читання: Навчальний посібник* / Г.П. Коваль, Л.І. Іванова, Т.Б. Суржук. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 280с.,с. 126]. *Обґрунтуйте доцільність їх застосування на уроках літературного читання в*

аспекті формування навички швидкого читання молодших школярів.

- 2. Розробіть систему вправ для роботи з учнями початкової школи (по класах) щодо вироблення навички швидкого читання.*
- 3. Робота з таблицями Шульте.*

Про таблицю

Таблиця Шульте – це квадратна матриця, в клітинках якої цифри або букви розміщуються в довільному порядку. Вона використовується як тест для оцінки швидкості сприйняття текстової інформації та вивчення якості уваги.

Суть роботи з таблицями Шульте полягає в розвитку майстерності швидкого пошуку й «охоплення» інформації за рахунок розширення поля зору. Послідовне знаходження чисел на швидкості повинно виконуватися з дотриманням таких важливих правил:

1. Зафіксуйте свій погляд в центрі таблиці – намагайтеся дивитися тільки на «око».
2. Шукати цифри потрібно шляхом безшумного підрахунку, тобто без вимовляння їх ні вголос, ні мовчки (це складно, але можливо) – в ідеалі.
3. Головне не просто якомога швидше знайти цифри. Пам'ятайте, що ваша мета – навчитися бачити одночасно з числом, розташованим в центральній клітинці таблиці, числа, розташовані у всіх чотирьох кутах великого квадрата. Спочатку це буде дуже складно, але з часом ви зрозумієте, що саме так можна розвинути здатність знаходити всі числа в 2-3 рази швидше, ніж при нормальному русі очей.

1	22	8	45	9	44	16
5	12	20	3	15	39	7
17	11	2	35	31	25	19
31	32	18		40	43	13
18	38	29	4	21	6	14
26	46	28	34	37	10	23
33	41	27	24	36	42	30

Режим занять

Тренуватися потрібно регулярно – щодня або через день протягом 2-3 тижнів.

Регулярні тренування з таблицями Шульте:

- допомагають в розвитку навички концентрації уваги;
- сприяють збільшенню обсягу уваги;
- розвивають короткочасну зорову пам'ять;
- розширюють периферичний зір, а більш широке поле зору скорочує час пошуку важливих змістових частин тексту;

- підвищують швидкість візуального сприйняття інформації і сприяють покращенню швидкості читання.

Практичне заняття № 5 **КРИТИЧНЕ ЧИТАННЯ**

План

1. Критичне читання як процес.
2. Критичне читання і критичне мислення.
3. Методика навчання критичного читання.
4. Технології критичного читання.

Література

1. Панченков А. Дидактичні стратегії критичного читання. Освіта UA : веб-сайт. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/1125/> (дата звернення 23. 02.22).
2. Поль Р. У. Критическое мышление: Что необходимо каждому для выживания в быстро меняющемся мире. Корни : веб-сайт: URL: <http://evolkov.net/critic.think/Paul.R/index.html> (дата звернення 24. 03. 21).
3. Селігей П. О. Народжується текст... (З досвіду відомих авторів). *Мовознавство*. 2015. № 1. С. 47–66.
4. Вчимося читати критично URL: https://courses.prometheus.org.ua/assets/courseware/ab1dd6e83ceff3fc6b6b760f44439f04/asset-v1:CZ+CTFT101+2017_T3+type@asset+block/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_12_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82.pdf (дата звернення: 13.01. 2022). .

5. Значення критичного читання. Warbletoncouncil : веб-сайт. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/lectura-critica-821> (дата звернення: 17.02.2022).

Завдання

1. Прочитайте текст «Княгиня Ольга».
2. Проставте на полі тексту певні позначки-маркери.
«+» – вам відомо;
«-» – для вас є новим;
«!» позначте те, що є для вас цікавим і неочікуваним.
3. Обговоріть результати роботи в групі.
4. Випишіть 2-3 цитати та обґрунтуйте свій вибір.
5. Випишіть 1-2 слова з кожного абзацу тексту, що допоможе вам його переказати.
6. Перекажіть текст, використовуючи записані слова.

Княгиня Ольга

Православна церква вшановує княгиню Ольгу як святу. Прийнявши християнство, вона ненасильницькими методами сприяла його поширенню в Київській Русі.

Літопис розповідає, що Ольга доводилася родичкою князю Олегові – тодішньому правителю. 903 року її віддали заміж за Ігоря, сина Рюрика, майбутнього великого князя, якому на той час виповнилося двадцять п'ять літ. Оскільки Ольга тоді була ще маленькою дівчинкою, шлюб спочатку був номінальним.

Ігор став повновладним правителем Київської Русі, коли йому виповнилося тридцять п'ять. Про роки його правління відомо дуже мало: Ігор ходив у далекі військові походи, які відволікали його від внутрішніх подій. Тож Ольга дедалі більше бралася за справи управління державою.

Тоді в Києві було вже багато християн, які під час укладення миру з Візантією 944 року присягали не біля ідола Перуна на дніпровській кручі, як місцеві язичники, а в соборній Іллінській церкві на Подолі. Християнам, на відміну від язичників, були властиві грамотність і широта кругозору, що необхідні у веденні державних справ. Тому Ольга в управлінні спиралася саме на них, поступово схиляючись до їхньої віри.

Восени 945 року Ігор вирушив за даниною до древлян, але дружина не вдовольнилася її розміром, тому князь повернувся. Це обурило древлян, і вони вбили Ігоря.

Залишившись із малолітнім сином, Ольга передусім мусила вгамувати древлян. Літопис розповідає про триразову помсту княгині. Спочатку древляни вирішили запропонувати їй у чоловіки свого князя Мала, пославши в Київ старійшин. Човен із послами кинули в задалегідь приготовлену яму, де живцем засипали древлянських представників. Удруге послів древлян за наказом Ольги було спалено в лазні. А третє посольство воїни княгині перебили під час тризни, яку справляли по Ігорю.

Після цих розправ княгиня 946 року послала в древлянську землю військо. Древляни замкнулися в добре укріпленому місті Іскоростені. Тоді Ольга вдалася до хитрощів: вона пообіцяла відступити, узявши данину голубами від кожного дому. Хитро- мудра княгиня наказала прикріпити до лапок голубів скіпки, що тліли, і відпустити птахів. Вони полетіли назад – і місто запалало.

Опір древлян було зламано, і більше ніхто з тих, хто мусив платити данину, не повставав проти Ольги. І хоча фольклорні мотиви в літописних оповіданнях очевидні, безсумнівне одне: древляни були суворо покарані. Княгиня

теж дістала уроки з обставин загибелі чоловіка. Вона встановила фіксований обсяг данини з кожної землі й почала облаштуванням великокнязівських господарств і доходних промислів. По всій землі було наведено порядок.

Зміцнивши своє становище всередині країни, Ольга перейшла до активної зовнішньої політики. Вона відвідала Візантію – одну з найсильніших держав Європи. Тут княгиня хрестилася, причому візантійський імператор Константин був настільки нею зачарований, що нібито запропонував їй руку й серце, проте змушений був задовольнитися лише роллю хрещеного батька Ольги.

Правління княгині було вирішальним поворотом в історії Київської Русі. Країна здобула впорядковану владу й почала інтегруватися в політичну систему християнського світу. Її справу підхопив онук Володимир, який і охрестив Київську Русь.

(За Л. Семакою. Джерело:

<http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/11-31.pdf>)

Практичне заняття № 6 *АНАЛІТИЧНЕ ЧИТАННЯ*

План

1. Аналітична робота над текстом як засіб навчання ефективного читання.
2. Види аналітичної роботи над текстом.
3. Труднощі в процесі читання та розуміння інформації, що міститься в тексті.
4. Лексичне значення слова і словниковий запас. Робота над незнайомими словами в тексті.

5. Лексично й фразеологічно неподільні одиниці та їх інтерпретація в тексті.
6. Методика аналітичної роботи над текстом.

Література

1. Аналітичне читання: основні характеристики та завдання
URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/lectura-analitica-4715>
(дата звернення: 14.03.2022).
2. Бондаренко О. Формування читацької компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 6–8.
3. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами. *Мандрівець*. 2000. № 3–4. С. 75–78.
4. Коба В.І. Розвиток навичок читання, уміння працювати з книгою як засіб розумового виховання учнів. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 29–30. С. 3–14.
5. Коваль Г. П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 280 с.
6. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 272 с.
7. Мартиненко В. Читацька діяльність молодших школярів : сучасні тенденції розвитку. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 16–20.

Завдання

1. Прочитайте текст.

Вічна загадка любові

Його називали душею поетичного кіно, аристократом духу, блискучим самородком. «Я не знаю більш національного, більш 48 народного генія», – захоплено

говорив про нього Сергій Параджанов. Доля послала Іванові тридцять чотири ролі у фільмах, більшість з яких увійшла до золотої колекції українського кіно. А може, тому й увійшла, що пропустив їх через своє серце, засвітив своїми, одному йому притаманними барвами Іван Миколайчук.

Іван захопився театром та акторством ще в дитинстві. У селі був драмгурток, який майже щомісяця ставив спектаклі. Грали всі: і старе, і мале. Проте всі без винятку хотіли грати ролі молодих, вродливих, закоханих. Якось ледь не зірвалася вистава п'єси «Безталанна» за Старицьким, бо ніхто з парубків не хотів грати батька Софії – старого Івана. Виручив дванадцятирічний Іван Миколайчук. Його намастили сажею, причепили на плечі горб із соломи й випустили на сцену. Відтоді він став повноправним членом гуртка й протягом наступних трьох років зіграв тридцять шість прем'єр.

Іван прагнув «учитися на артиста» і, уступивши до театрального інституту, почав зніматися вже з другого курсу. І одразу у фільмах – «Сон» (у ролі Тараса Шевченка) та «Тіні забутих предків» (у ролі Івана Палійчука).

Фільм Сергія Параджанова за повістю Михайла Коцюбинського тріумфально пройшов по всьому світові, здобувши тридцять дев'ять міжнародних нагород, двадцять вісім призів на кінофестивалях (з них двадцять чотири – «гран-прі») у двадцять одній країні й увійшов до Книги рекордів Гіннеса. Американці назвали на честь Івана Миколайчука малу планету.

А в нього – нові фільми: «Анничка», «Помилка Оноре де Бальзака», «Камінний хрест», «Захар Беркут», «Білий птах з чорною ознакою», «Пропала грамота»... І в кожній ролі він інший, але однаково природний, цілісний, незабутній.

Розповідають, що якось на зйомках у Болгарії Іван зустрівся з Жаном-Поєм Бельмондо. Француз спеціально прийшов на знімальний майданчик, довго спостерігав, як працює Миколайчук, а тоді запросив його поспілкуватися перед відльотом. Їм запропонували перекладача, але Бельмондо сказав: «Якщо двом таким акторам, щоб зрозуміти один одного, потрібен хтось іще, то акторська справа взагалі нічого не варта на цьому світі». І справді, вони чудово порозумілися.

«Зоряна хвороба» не торкнулася душі Івана. Слава лише спонукала Миколайчука до глибшого осягнення секретів майстерності, магії кінематографа. Тим часом деякі фільми з його участю влада сприймала як «надто націоналістичні». На «полицю» потрапила «Пропала грамота» разом із «Криницею для спраглих» Юрія Ілленка й іншими «неправильними» фільмами. Дедалі важче стало доводити своє право бути українцем як у творчості, так і в житті.

Лише 1979 року вдалось отримати дозвіл на зйомки «Вавилон-XX» за романом Василя Земляка «Лебедина згряя». Цей фільм став режисерським дебютом і другою вершиною творчості митця. Миколайчук написав сценарій за три дні й три ночі, але зумів дати твору безсмертя.

Його фільми залишилися нам як вічна загадка любові.

(За І. Чемерисом. Джерело:

<http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/11-31.pdf>)

2. *Визначте стиль тексту.*
3. *Обґрунтуйте проблематику тексту, його актуальність.*
4. *З'ясуйте відомі й невідомі вам факти. Знайдіть додатковий матеріал (випішіть назви статей,*

інформаційні сторінки й покликання на них) про нові для вас факти.

5. *Складіть анотацію до тексту й визначте ключові слова.*
6. *Знайдіть у тексті інішомовні слова. Визначте їх лексичне значення.*
7. *Запропонуйте, де це можливо, заміну слова лексичним чи фразеологічним синонімом.*
8. *Чи є в тексті діалектна лексика? Доведіть чи спростуйте думку щодо доречності діалектної лексики у текстах такого типу.*
9. *Виберіть із підручників з літературного читання для 3 – 4 класу (НУШ) прозовий текст. Запропонуйте варіанти аналітичної роботи з ним.*

Практичне заняття № 7 **УСВІДОМЛЕНЕ ЧИТАННЯ ХУДОЖНЬОГО** **ТВОРУ**

План

1. *Поняття свідоме читання. Показники свідомого читання.*
2. *Тема, ідея, головна думка художнього твору.*
3. *Творчий задум автора.*
4. *Розуміння предметного (фактичного) змісту тексту.*
5. *Підтекст художнього твору. Ставлення до прочитаного.*

Література

1. *Ігнатенко Н. Основні етапи роботи над художнім твором на уроках читання. Педагогіка і психологія. 2000. № 3. С. 44–51.*

2. Коваль Г. П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання : навчальний посібник. Тернопіль, 2008. 280 с.
3. Марко В. Аналіз художнього твору: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 280 с.
4. Онопрієнко О. В. Елементи літературного аналізу творів на уроках читання. *Почат. шк.* 1996. № 12. С. 13–15.
5. Савченко О. Розуміння молодшими школярами літературних творів : сутність процесу і засоби формування. Початкова школа. 2017. № 8. С. 6–11.
6. Смісловий і структурний аналіз тексту. StudFails: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/2227325/page:9/> (дата звернення 26. 02. 21).

Завдання

1. Прочитайте твори Є. Гуцала «Сім'я дикої качки» і «Біженці». Тексти можна знайти за покликаннями: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4434>; <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5222>.
2. Визначте тему й ідею / головну думку / творів; проблеми, порушені в них;
3. Розгляньте художні образи, прийоми створення персонажів, види образів-персонажів, систему образів-персонажів;
4. З'ясуйте авторське ставлення до теми, ідеї і героїв твору;
5. Визначте особливості функціонування в творах зображально-виражальних засобів мови;
6. Схарактеризуйте особливості жанру твору і стилю письменника.
7. Опишіть власне емоційно-оцінне ставлення до прочитаних текстів.

Практичне заняття № 8
СМСЛОВИЙ ТА СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ
ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

План

1. Критерії та показники сформованості навички смислового та структурного аналізу художнього твору в початковій школі (відповідно до програм НУШ).
2. Реалізація програмових вимог щодо смислового та структурного аналізу художнього твору у підручниках початкової школи.
3. Вправи та завдання щодо удосконалення навичок розуміння прочитаного.

Література

1. Григорчук А., Чеховська Л. Вивчення художнього твору. *Початкова школа*. 2005. № 7. С.10–14.
2. Вчимо дітей читати : ефективні прийоми формування і розвитку навички читання / Гол. Ред. П. Г.Катунін. Київ, 2006. 62 с.
3. Дмитришина К. В. Види роботи над текстом на уроках читання. *Поч. навч.* 2006. №31 С. 3–6.
4. Електронні версії підручників НУШ. Інститут модернізації змісту освіти : веб-сайт. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/> (дата звернення: 14.03.2022).
5. Ігнатенко Н. Осмислення прочитаного через складання плану. *Почат. шк.* 2000. № 10. С. 29–31.
6. Ігнатенко Н. Основні етапи роботи над художнім твором на уроках читання. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 3. С. 44–51.

7. Киричук О.І., Волошина Г. П. Підготовка учнів до сприймання нового тексту. *Почат. шк.* 1992. № 9/10. С. 29–31.
8. Коваль Г.П. Методика читання: навчальний посібник / Г.П. Коваль, Л.І. Іванова, Т.Б. Суржук. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 280 с.
9. Крившенко Л. М. Опанування молодшими школярами вмінням аналізу тексту на уроках літературного читання в евристичному навчанні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2015. № 9 (53). С. 281–290.
10. Куріпта В. І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання. *Поч. навч.* 2005. №29–30. С. 37–45.
11. Методика аналізу художнього твору : навчальний посібник. *Школа. Острів.* : веб-сайт: URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-15B874B8DD4E0#3> (дата звернення 21. 02. 21).
12. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технології навчання). Тернопіль : Астон, 2005. 296 с.
13. Онопрієнко О. В. Елементи літературного аналізу творів на уроках читання. *Почат. шк.* 1996. № 12. С. 13–15.
14. Пелешок Е., Шевчук Т. Особливості аналізу художнього твору на уроках читання у 3-4 класах. *Початкова школа.* 2002. № 2. С. 16–18.
15. Савченко О. Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання. *Початкова школа.* 2005. № 9. С. 22–27.
16. Савченко О. Розуміння молодшими школярами літературних творів : сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа.* 2017. № 8. С. 6–11.

17. Смысловий і структурний аналіз тексту. StudFailles: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/2227325/page:9/> (дата звернення 26. 02. 21).
18. Типові освітні програми (1 – 2 клас). Міністерство освіти й науки України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/pragramy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення : 04. 09. 21).
19. Типова освітня програма (3 – 4 клас). Савченко О. Я. *Міністерство освіти й науки України* : веб-сайт. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/pragramy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf_\(дата звернення : 04. 09. 21\).](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/pragramy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf_(дата%20звернення%20:04.09.21))
20. Типова освітня програма (3 – 4 клас). Шиян Р. Б. Міністерство освіти й науки України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/pragramy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf> (дата звернення : 04. 09. 21).

Завдання

1. Ознайомтесь із програмами для початкової школи (джерела зі списку літератури 18; 19; 20). Випишіть у зошити критерії та показники сформованості навички смислового та структурного аналізу художнього твору по класах.
2. Оберіть (на власний вибір) підручник з літературного читання (див джерело № 4 зі списку літератури). Випишіть у зошити запропоновані авторами вправи та завдання щодо смислового та структурного аналізу художнього твору.

3. Розробіть завдання для 2 – 4 класів щодо удосконалення навичок смислового та структурного аналізу художнього твору. (Для кожного класу по 2 – 3 завдання).

Практичні заняття № 9 - 10 *ЦИФРОВЕ ЧИТАННЯ Й ЦИФРОВИЙ ТЕКСТ*

План

1. Цифрові комунікації в освіті.
2. Пошукові сервери.
3. Робота з електронними банками інформації.
4. Електронна пошта як засіб професійної комунікації.
5. Створення цифрового тексту: теоретичний аспект.

Література

1. Барішполець, О. Т. Медіакультура особистості: соціальнопсихологічний підхід: навчально-методичний посібник. Київ : Міленіум, 2010. 440 с.
2. Бойчук А. Комп'ютерна гра та дитяча література: рецептивний коефіцієнт кореляції. *Сучасні літературознавчі студії: Постгуманізм і віртуальність: літературні виміри*. 2013. Вип. 10. С. 69–82.
3. Волошина А. К. Формування медіакомпетентності викладача засобами аудіовізуальних технологій. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. № 23. С. 510–518.
4. Дзеба М. М. Використання мультимедійних технологій на уроках у початкових класах. *Педагогічний дискурс*. 2010. № 7. С. 79–82.

5. Задорожна Н. Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта : енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Казаков, Ю. М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Луганськ : Луганський національний педагогічний ун-т імені Тараса Шевченка, 2007. 112 с.
7. Коваленко П.О. Мокрогуз О.П.. Навчальна програма з основ медіаграмотності. Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2013. 21 с. URL: http://www.aup.com.ua/uploads/Program_8_class.pdf (дата звернення: 10.02. 2021).
8. Колеснікова І. В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти. Житомир : Житомирський державний університет імені І. Франка, 2018. 292 с.
9. Медіаосвіта та медіаграмотність: підруч. [ред.- упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна]. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.
10. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу/ Перекл. з англ. С.Дьома; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. Київ : Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
11. Петрунько О. Сучасна дитина в медіапросторі. *Педагогічна газета*. 2009. № 7. С. 6–12.
12. Череповська, Н. І. Медіакультура та медіаосвіта учнів ЗОШ. Візуальна медіакультура. Київ : Шкільний світ, 2012. 96 с.

Завдання

1. *Підготуйтеся до висвітлення питань плану.*

2. Користуючись пошуковими серверами, укладіть список джерел до таких тем: «Українська літературна казка»; «Формування культури мовлення молодших школярів в умовах білінгвізму».
3. До другої теми напишіть реферат; анотацію до нього з ключовими словами; тези із використанням гіперпосилань.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

За наведеним покликанням (Електронні версії підручників НУШ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>)

ознайомитись із підручниками з літературного читання для 3 - 4 класу і програмами (1. Типова освітня програма (3 – 4 клас). Савченко О. Я. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>;

2. Типова освітня програма (3 – 4 клас). Шиян Р. Б. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>.)

Індивідуально вибрати кожному клас (третій або четвертий), програму для цього класу (Савченко або Шиян), підручник для цього класу, який укладено за цією програмою (інформація вказана на першій сторінці підручника).

Виконати наступні завдання:

1. Виписати в зошити у формі таблиці очікувані результати навчання за програмою (перша колонка) і

приклади (по 2 - 3) завдань з підручника (друга колонка), що спрямовані на реалізацію того чи іншого результату.

2. Самостійно розробити приклади завдань (2–3) для класу (який ви вибрали) щодо формування навичок:

- а) правильного читання;
- б) виразного читання;
- в) швидкого читання;
- г) критичного читання;
- д) аналітичного читання.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

*ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПРОЄКТУ.
СТВОРЕННЯ ЦИФРОВОГО ТЕКСТУ (тематика
узгоджується з викладачем індивідуально)*

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО КУРСУ

1. Що таке ефективне читання? Чим воно відрізняється від традиційного.
2. Назвіть основні техніки ефективного читання.
3. Укажіть ефективні способи запам'ятовування прочитаного (за PISA).
4. Що таке читацька грамотність. Які зміни в цьому понятті відбулися в останні десятиліття?
5. Схарактеризуйте основні положення Рамкового документу щодо рівня грамотності читання PISA 2018.
6. Що таке текст? Назвіть ознаки тексту.
7. Які класифікації текстів Ви знаєте?
8. Що таке цифровий текст? Схарактеризуйте його ознаки.
9. Дайте характеристику електронних текстів. За якими критеріями вони класифікуються?
10. Обґрунтуйте важливість вміння цифрового читання.
11. Яка роль курсу «Літературне читання» (початкова школа) у формуванні ефективного читача
12. Схарактеризуйте швидке читання як якість читацько-мовленнєвої діяльності.
13. Визначте зміст, завдання, специфіку роботи над розвитком технічних показників читання в початковій школі.
14. Розкрийте суть роботи над удосконаленням навичок швидкості читання в дорослому віці.
15. Чому формування навички правильного читання є пріоритетним завданням початкової школи?
16. Визначте напрями роботи початкової школи щодо формування й розвитку навички правильного читання.

17. Дайте характеристику технічних показників виразного читання.
18. Яка роль засобів логіко-емоційної виразності читання у формуванні ефективного читача?
19. Які Ви знаєте види аналізу літературного твору?
20. Визначте принципи організації аналізу літературного твору в школі. Та функції літературного аналізу.
21. Схарактеризуйте зміст роботи сучасної початкової школи щодо смислового та структурного аналізу художнього твору.
22. Що таке критичне читання?
23. Розкрийте взаємозв'язок понять *критичне читання* і *критичне мислення*.
24. Назвіть види завдань, що використовуються на уроках літературного читання щодо формування навички критичного читання.
25. Назвіть види аналітичної роботи над текстом як засобом навчання ефективного читання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичне читання: основні характеристики та завдання
URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/lectura-analitica-4715>
(дата звернення: 14.03.2022).
2. Анісімова Г.О., Нікулочкіна О.В. Сучасний урок у початковій школі : традиції та інновації : навчально-методичний посібник. Тернопіль, 2013. 104 с.
3. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ : Видавничий дім КМ Academia, 1994. 254 с.
4. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : навч. посібник. Львів : Світ , 1990. 232 с.
5. Баришполець, О. Т. Медіакультура особистості: соціальнопсихологічний підхід: навчально-методичний посібник. Київ : Міленіум, 2010. 440 с.
6. Бойчук А. Комп'ютерна гра та дитяча література: рецептивний коефіцієнт кореляції. *Сучасні літературознавчі студії: Постгуманізм і віртуальність: літературні виміри*. 2013. Вип. 10. С. 69–82.
7. Бондаренко О. Формування читацької компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 6–8.
8. Волошина А. К. Формування медіакомпетентності викладача засобами аудіовізуальних технологій. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. № 23. С. 510–518.
9. Вчимо дітей читати : ефективні прийоми формування і розвитку навички читання / Катунін П.Г. та ін. К., 2006. 62 с.
10. Вчимося читати критично URL:
<https://courses.prometheus.org.ua/assets/courseware/ab1dd6e83ceff3fc6b6b760f44439f04/asset->

v1:CZ+CTFT101+2017_T3+type@asset+block/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_12_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82.pdf (дата звернення: 13.01. 2022).

11. Габулова Р. М. Шляхи вдосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1982. №11. С. 37–44.
12. Григорчук А., Чеховська Л. Вивчення художнього твору. *Початкова школа*. 2005. № 7. С.10 – 14.
13. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами. *Мандрівець*. 2000. № 3–4. С. 75–78.
14. Дзеба М. М. Використання мультимедійних технологій на уроках у початкових класах. *Педагогічний дискурс*. 2010. № 7. С. 79–82.
15. Дидактичні стратегії критичного читання. *Освіта UA* : веб-сайт. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/1125/> (дата звернення: 11.01.2022).
16. Дмитришина К. В. Види роботи над текстом на уроках читання. *Початкове навчання*. 2006. №31. С. 3–6.
17. Електронні версії підручників НУШ. *Інститут модернізації змісту освіти* : веб-сайт. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/> (дата звернення: 14.03.2022). Журавель А.В. Шляхи вдосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1985. №7. С.10.
18. Задорожна Н. Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта : енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

19. Значення критичного читання. *Warbletoncouncil* : веб-сайт. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/lectura-critica-821> (дата звернення: 17.02.2022).
20. Ігнатенко Н. Основні етапи роботи над художнім твором на уроках читання. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 3. С. 44–51.
21. Ігнатенко Н. Осмислення прочитаного через складання плану. *Початкова школа*. 2000. № 10. С. 29–31.
22. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів : посібник для вчителя. Київ : Ленвіт, 2000. 184 с.
23. Казаков Ю. М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Луганськ, Луганський національний педагогічний ун-т імені Тараса Шевченка, 2007. 112 с.
24. Капська А. Й. Виразне читання. Практичні й лабораторні заняття : навч. посібник. Київ, Вища школа, 1990. 175 с.
25. Качак Т. Б. Літературна освіта молодших школярів : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 44 с.
26. Качак Т. Б. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти : збірник науково-методичних статей. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.
27. Кизилова В. Теорія і практика мовленнєвої комунікації : навч. посібник. Луганськ : вид-во ДЗ. «ЛНУ», 2011. 164 с.
28. Киричук О. І., Волошина Г. П. Підготовка учнів до сприймання нового тексту. *Початкова школа*. 1992. № 9/10. С. 29–31.
29. Коба В. І. Розвиток навичок читання, уміння працювати з книгою як засіб розумового виховання учнів. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 29–30. С. 3–14.

30. Коваленко П.О. Мокрогуз О.П.. Навчальна програма з основ медіаграмотності. Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2013. 21 с. URL: http://www.aup.com.ua/uploads/Program_8_class.pdf (дата звернення: 10.02. 2021).
31. Коваль Ганна. Урок читання у початкових класах. Зміст та дидактична структура. Тернопіль : Півдручники і посібники, 2008. 80 с.
32. Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б. Методика читання : навчальний посібник. Тернопіль, 2008. 280 с.
33. Колеснікова І. В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти. Житомир : Житомирський державний університет імені І. Франка, 2018. 292 с.
34. Концепція літературної освіти: URL: http://www.vechirnya-shkola5.edu.kh.ua/organeezaceejno-metodichna_deeyaljneestj/metodichni_obyednannya_shkoli/etodichne_obdnannya_vchitelv_ukr_movi_ta_lter_stor_ta_pravoznavstva/pro_zatverdzhennya_koncepcii_literaturnoi_osviti/ (дата звернення: 05.04.18).
35. Крившенко Л. М. Опанування молодшими школярами вмінням аналізу тексту на уроках літературного читання в евристичному навчанні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 9 (53). С. 281–290. URL: <https://docplayer.net/73256854-Opanuvannya-molodshimi-shkolyarami-vmynnyam-analizu-tekstu-na-urokah-literaturnogo-chitannya-v-evristichnomu-navchanni.html> (дата звернення 09. 11. 21).
36. Куріпта В. І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання. *Початкове навчання*. 2005. №29–30. С.37–45.

37. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 272 с.
38. Лухтай Л.К. Шляхи вдосконалення техніки читання школярів. *Початкова школа*. 1989. №5. С.18–23.
39. Марко В. Аналіз художнього твору: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 280 с.
40. Мартиненко В. Читацька діяльність молодших школярів : сучасні тенденції розвитку. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 16–20.
41. Матвійчук Т. П. Наукове трактування тексту та його роль у комунікативній діяльності людини. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22113/Matviichuk.pdf;jsessionid=617D566F1F5F36C81FFECA2B69D4989D?sequence=1> (дата звернення 17.09.21).
42. Медіаосвіта та медіаграмотність: підруч. / ред.- упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.
43. Медіаграмотність : підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу / Перекл. з англ. С.Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
44. Мовчун Л. Норми літературної вимови. *Початкова школа*. 1999. № 4. С. 43–44.
45. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі (методика і технології навчання). Тернопіль : Астон, 2005. 296 с.
46. Нікітіна Н. Українська мова на телебаченні : сьогочасна ситуація. *Дивослово*. 2004. № 12. С. 2–7.
47. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1995. 207 с.

48. Олійник В.П. Поетичні джерела красномовства. *Трибуна*. 1991. №3. С.8–9.
49. Онопрієнко О. В. Елементи літературного аналізу творів на уроках читання. *Початкова школа*. 1996. № 12. С. 13–15.
50. Пальченко І.Г. Про вдосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1989. № 11. С.13–17.
51. Пальченко І.Г. Система вправ для розвитку навичок швидко читати. *Початкова школа*. 1991. № 4. С 19–22.
52. Пальченко И. Г. Обучение детей динамическому чтению и быстрому каллиграфическому письму. Луганск : Знание, 1992. 43 с.
53. Панченков А. Дидактичні стратегії критичного читання. *Освіта UA* : веб-сайт. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/1125/> (дата звернення 23. 02.22).
54. Пелешок Е., Шевчук Т. Особливості аналізу художнього твору на уроках читання у 3-4 класах. *Початкова школа*. 2002. № 2. С. 16–18.
55. Петрунько, О. Сучасна дитина в медіапросторі. *Педагогічна газета*. 2009. № 7. С. 6–12.
56. Пінчук Г. Робота з удосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1997. № 11. С. 8–11.
57. Повхан М. І. Про вдосконалення техніки читання. *Початкова школа*. 1987. №1. С. 37–38.
58. Поль Р. У. Критическое мышление: Что необходимо каждому для выживания в быстро меняющемся мире. *Корни* : веб-сайт: URL: <http://evolkov.net/critic.think/Paul.R/index.html> (дата звернення 24. 03. 21).

59. Пономарів О. Культура слова : мовностилістичні поради : навч. посіб. Київ : Либідь, 1999. 240 с.
60. Русанівський В. М., Єрмоленко С. Я. Життя слова. Київ, 1978. 191 с.
61. Савченко О. Етапи опрацювання художніх творів на уроках читання. *Початкова школа*. 2005. № 9. С. 22–27.
62. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : посіб. для вчителя. Київ : Освіта, 2007. 334 с.
63. Савченко О. Розуміння молодшими школярами літературних творів : сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 6–11.
64. Сарапулова Є. Г. Швидкочитання для першокласників. *Початкова школа*. 1993. № 4; 8. С. 25; 17.
65. Селігей П. О. Народжується текст... (З досвіду відомих авторів). *Мовознавство*. 2015. № 1. С. 47–66.
66. Скорина Л. Аналіз художнього твору : навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей (філологія, літературна творчість, журналістика). Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 424 с. URL: https://www.bohdan-books.com/userfiles/file/books/lib_file_1624021366.pdf (дата звернення 23. 03. 22).
67. Скролити не гріх: що таке ефективне читання і як його розвинути. *Читомо*: веб сайт. URL : <https://www.chytomo.com/skrolyty-ne-hrikh-shcho-take-efektyvne-chytannia-i-iaak-joho-rozvynuty/> (дата звернення 17.01.22).
68. Словник правильного слововживання. *Вітчизна*. 1998. № 1–2, 5–6, 11–12.

69. Смісловий і структурний аналіз тексту. *StudFfiles*: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/2227325/page:9/> (дата звернення 26. 02. 21).
70. Текст як комунікативна одиниця. *ALLREF*: веб сайт. URL: https://allref.com.ua/uk/skachaty/Tekst_yak_komunikativna_odinicu (дата звернення 23. 02. 22).
71. Типи аналізу літературного твору у шкільному курсі світової літератури *Liturok.in.ua* : веб-сайт. URL: <http://liturok.in.ua/metprak/66-lekcyu-z-analzu-literaturnogo-tvoru.html> (дата звернення : 04. 06. 21).
72. Типові освітні програми (1 – 2 клас). *Міністерство освіти й науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення : 04. 09. 21).
73. Типова освітня програма (3 – 4 клас). Савченко О. Я. *Міністерство освіти й науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf> (дата звернення : 04. 09. 21).
74. Типова освітня програма (3 – 4 клас). Шиян Р. Б. *Міністерство освіти й науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf> (дата звернення : 04. 09. 21).
75. Хоменко Н. П., Яковець О. Р. Ефективне читання як невід’ємна складова навчального процесу. *Гуманізм та освіта* : збірник матеріалів VIII міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця 19-21 вересня 2006 р. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. С. 143–144.

76. Чемеркін С. Г. Стилїстика гіпертексту. *Мовознавство*. 2009. № 5. С. 79–87. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183429/10-Chemerkin.pdf?sequence=1> (дата звернення 23. 05.21).
77. Череповська, Н. І. Медіакультура та медіаосвіта учнів ЗОШ. Візуальна медіакультура. Київ : Шкільний світ, 2012. 96 с.
78. Шкловська О. Методичні засади формування читацької компетенції. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2007. №5. С. 8–12.
79. Як стати генієм швидкочитання. *Дитячий портал ПУСТУНЧИК* : веб-сайт. URL : <https://pustunchik.ua/ua/online-school/literature/shvydkochytannia-vchymosia-chytaty-shvydko> (дата звернення 18. 12. 21).
80. PISA 2018. Рамковий документ з грамотності читання Дос.:
CY7_NPM(1603)05a_FRW_ReadingFramework_1.docx
Укладено: Пірсон, міжнародним партнером (Core B). 66 с.
URL: https://dniokh.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/Ramk_doc_chytannya.pdf (дата звернення : 04. 09. 21).
81. PISA: читацька грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко. Київ : УЦОЯО, 2017. 123 с.

Навчальне видання

Кизилова Віталіна Володимирівна

ЕФЕКТИВНЕ ЧИТАННЯ

Навчальний посібник для студентів закладів вищої
освіти

За редакцією автора

Здано до склад. 19.05.2022 р. Підп. до друку 23.06.2022 р.
Формат 80х64 1/16. Папір офсет. Гарнітура SchoolBookC.

Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 7, 15.

Наклад 500 прим.

Зам. № 122

Видавець

*Видавництво державного закладу «Луганський
національний університет імені Тараса Шевченка»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від
09.04.2009 р.*